

COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA EKSENİNDE ABBAS SAYAR ROMANLARI*

 Funda BULUT^a

 Efe BULUT^b

Özet

Coğrafya merkezli okuma, edebî eserlerdeki mekânın tasvirler üzerinden incelendiği, yazarın coğrafya ile ilgili gözlem ve deneyimlerinin muhayyilesini besleyen kaynaklarla birlikte aktarıldığı, mekân ve insan arasındaki ilişkinin birçok farklı açıdan ele alındığı bir yaklaşımdır. Mekânın hayatımızdaki yerini ortaya koymaya çalışan coğrafi okumalar, bir taraftan kurgudaki bileşenlerin coğrafya ile ilişkilerini gösterirken diğer taraftan coğrafyanın insanların gündelik yaşamlarını ve alışkanlıklarını nasıl şekillendirdiğine dikkat çekerek metin çözümlemelerine yeni bir bakış açısı kazandırır. Orta Anadolu'nun iklimsel özelliklerinden bitki örtüsüne, yerleşim düzeninden, nüfus yapısına, Anadolu'nun gelenek, göreneklerinden bölge halkının tarihsel geçmişine kadar pek çok coğrafi unsura değinen Abbas Sayar'ın romanları coğrafya merkezli inceleme için olanak sağlamaktadır. Bireyi içinde bulunduğu toplum ve doğa ile ilişkileriyle birlikte ele alan yazarın Orta Anadolu köylüsünün yaşam şartlarına ve karasal iklim nedeniyle yaşadığı ekonomik sıkıntılara geniş yer verdiği romanlarında coğrafya biliminin birçok unsuru yer almaktadır. Bu yazının amacı, Abbas Sayar'ın romanlarındaki coğrafi unsurları tespit etmek ve elde edilen verilerin kurgudaki işlevini çözümlemektir. Yöntem olarak içerik analizi kullanılan araştırmanın kuramsal çerçevesinde coğrafya-edebiyat ilişkisine değinilerek genel olarak coğrafya merkezli okuma yöntemi hakkında bilgi verilmiş, elde edilen veriler, belirli başlıklara/ temalara ayrılarak analiz edilmiştir. Bunun sonucunda coğrafyanın fiziksel, ekonomik, sosyolojik, kültürel olarak insan hayatını nasıl etkilediği kurgunun temelleri bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya merkezli okuma, Roman, Abbas Sayar, Fizikî coğrafya, Beşerî coğrafya.

CENTERED ABBAS SAYAR NOVELS ON THE AXIS OF READING WITH THE GEOGRAPHY

CENTER

Abstract

Geography-centered reading is an approach in which the space in literary works is examined through descriptions, the author's observations and experiences about geography are conveyed together with the sources that feed his imagination, and the relationship between space and people is discussed from many different angles. Geographical readings, which try to reveal the place of space in our lives, on the one hand show the relations of the components in the fiction with geography, on the other hand, bring a new perspective

* Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildiriden genişletilerek üretilmiştir.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, fbulut@kastamonu.edu.tr

^b Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, efe_talat@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi: 20.10.2022, Makale Kabul Tarihi: 19.12.2022

to text analysis by drawing attention to how geography shapes people's daily lives and habits. Abbas Sayar's novels, which touch on many geographical elements from the climatic features of Central Anatolia to the vegetation, from the settlement pattern to the population structure, from the traditions and customs of Anatolia to the historical past of the people of the region, provide an opportunity for geography-centered analysis. There are many elements of geography in the novels of the author, which deals with the individual together with the society and nature in which he lives, the living conditions of the Central Anatolian villagers and the economic difficulties they experience due to the continental climate. The aim of this article is to determine the geographical elements in Abbas Sayar's novels and to analyze the function of the data obtained in fiction. In the theoretical framework of the research, which used content analysis as a method, the relationship between geography and literature was mentioned, and information was given about the geography-centered reading method in general, and the obtained data were analyzed by dividing into certain titles/themes. As a result, it has been tried to reveal how geography affects human life physically, economically, sociologically and culturally in the context of the foundations of the fiction.

Keywords: Geography-centered reading, Novel, Abbas Sayar, Physical geography, Human geography.

Giriş

“Anadolu köylüsü için her sabah, doğanın bir besmelesidir.”

Abbas SAYAR

Coğrafya ve edebiyat çıkış noktaları farklı olsa da insan ve mekânın etkileşimi açısından ortak bir düzlemde birleşebilen araştırma ve çalışma alanı olarak diğer bilimlerle ilişki içinde olan, geniş ve dinamik bir yapıya sahip iki disiplindir. Edebiyat, insanı coğrafya da mekânı merkeze alarak etkileşim içinde olduğu her şeyi kendi prensipleri içinde inceleme/ araştırma konusu yapar. “İnsanın içinde yaşadığı çevrenin doğal güzelliklerini, insan-doğal çevre etkileşimini ve bu etkileşim sonucu insanın ortaya koyduğu beşerî ve ekonomik etkinlikleri”ni (Şahin, 2002 s. 3) inceleyen coğrafya, “sunduğu olanaklarla insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi, düşünce ve zihniyetlerini de etkiler” (Kefeli, 2006, s. 7). Mekânsız edebiyat ya da insansız coğrafya düşüncesi eksik kalacağı için her iki bilim de insan ve mekân etkileşimini farklı biçim ve derecelerde araştırmanın odağına taşır. “Muriel Rosemberg' in ‘edebiyat deneysel bir coğrafyanın sanatsal biçimidir’ derken öne sürdüğü gibi edebiyat coğrafya için ideal bir alan”dır (Pareldo, 2016, s. 2). Bunun tam tersini edebiyata farklı şekillerde malzeme sunan coğrafya için de söylemek mümkündür. Malcolm Bradbury’ın *The Atlas of Literature (Edebiyat Atlası)* adlı kitabında dediği gibi “edebiyatın kendisi bir atlas, evrenin hayali bir haritasıdır. (...) Yazdıklarımızın büyük bir bölümü bir yerdeki köklerinin öyküsüdür: bir manzara, bölge, köy, kent, ulus ya da kıta. Daha çoğu seyahatler odesasıdır: macera, keşif, arayış, hac, yenedünyalara yolculuklar. Dahası, mekânların kendisi onlar hakkında yazılanlarla değişir ve anlamlarını ve mitsel özelliklerini kısmen edebiyattan alırlar (Bradbury, 1996, s. 8’den akt. Vurmay, 2010, s. 208).

Farklı noktalarda kesişen coğrafya ve edebiyat, gözlem ve tasviri kullanması yönüyle de ortaktır. “Yeryüzü” anlamındaki “geo” ve “yazma” ya da “tasvir” anlamındaki “graphia” ya da “graphie” sözcüklerinin birleşiminden oluşan “coğrafya”, “yeryüzü tasviri” anlamına gelir. Yeryüzünü tasvir eden

coğrafya gözlemediklerini tüm gerçekliğiyle aktarırken edebiyat, yaşamın ve onu çevreleyen unsurların tasvirinde gözlemlerini duygu, düşünce ve hayalle buluşturur. "Sanat ve edebiyat yapıtlarının çizdiği dünya, gerçekliğin körü körüne bir kopyası değildir; ama dünyanın rengini ve kokusunu kendinde muhafaza eder" (Özdemir, 1980, s. 2). Yeryüzünü anlamaya ve insan faaliyetlerini mekânsal perspektiften yorumlamaya çalışan coğrafya, gözlem ve tasviri gerçeği aynen aktarmada edebiyat ise yeniden üretmede bir araç olarak kullanır. Edebiyat ve coğrafya ilişkisini belirleyen ölçüt, hem disiplinleri oluşturan unsurlardaki ortaklık hem de aralarındaki etkileşimdir. "İnsan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan coğrafya, edebiyat eserlerine mekân ve içerik oluşturmakta; öte yandan edebi eserler, kurgulandıkları dünyanın coğrafyasına hayat vermekte, onu biçimlendirmektedir." (Vurmay, 2010, s. 208). Coğrafyanın edebiyatla ilişkisi, farklı pencerelerden değerlendirilmeye açıktır. Örneğin "bu etkileşimi şehir üzerinden açıklayan Julien Gracq, şehir betimlemeleri ve şehre bakış açısıyla coğrafya ve edebiyatı buluştururken George Perkins Marsh insan eylemiyle şekillenen çevre tanımıyla coğrafyanın tanımını genişleterek çevrecilik hareketleriyle etkileşime başka bir bakış açısı getirir. Brosseau, bölgesel coğrafyayı tamamlayan edebiyatın mekânla ilgili deneyimlerini kendi imkânlarıyla yeniden yazarak edebiyatla coğrafya arasında bağ kurar. Burada da görüldüğü gibi edebiyat- coğrafya ilişkisi perspektifinde okunan her metin, okura farklı bakış açıları kazandırır" (Kefeli, 2019, s. 14). Birbirleriyle yoğun ilişki içinde olan coğrafya ve edebiyat; yaşadığımız dünyayı, insan ve mekân arasındaki karmaşık ilişkiyi daha yakından incelememizi sağlayan bir bakışla bir araya gelir. Bu noktada araştırmacılar "coğrafyanın romanlardaki işlevsel ve etkili yollarını keşfederek insanlara ve toplumlara yeryüzünde ortak yaşamın değerini ve önemini açıklayabilirler" (Kaçmaz, 2017, s. 2). Bu iki disiplinin kesişmesinden edebiyat coğrafyası ve buna ek olarak bir metin çözümleme yöntemi olarak coğrafya merkezli okumalar ortaya çıkar. Ülkemizde bu alanda¹ önemli çalışmaları bulunan Emel Kefeli (2009, s. 425), bu iki kavramı -arasındaki ayrıma değinerek- şöyle tanımlar: "Coğrafya merkezli okuma, metindeki mekânı coğrafya olarak ele alırken 'edebiyat coğrafyası', 'yazarın hayat coğrafyası' gibi kavramları öne çıkararak metnin üretim sürecini farklı bir kanaldan irdeleyen bir okuma türüdür."

Coğrafya merkezli okuma (géo-littéraire) , edebî eserdeki coğrafi unsurların tespiti, incelenmesi ve yorumlanması yoluyla edebiyat-coğrafya ilişkisini çözümlemeye çalışır ve genel olarak şöyle izah edilebilir:

"Coğrafya merkezli okuma bir diğer deyişle 'géo-littéraire' yaklaşımıyla metni değerlendirme, okuma türlerinden birisidir. Toprak ve iklim şartları ile sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir. Herhangi bir bölgede gelişen edebiyatın doğadan ve çevresindeki kültürel, sosyal ve siyasi hareketlerden bağımsız olarak

¹ Dünyadaki ve ülkedeki edebiyat coğrafyası ile ilgili çalışmaları genel olarak değerlendiren Kaçmaz (2019, s. 54), "konuyla ilgili metodolojik çalışma sayısının azlığı ve birbirinden çok farklı bilim dallarının edebiyat coğrafyası ile ilgileniyor olması nedeniyle örnek çalışmalardan standart bir yöntem çıkarmanın zor olduğunu dile getirir. Bu çalışmalarda öncelikle edebi metinlerde coğrafya konularının arandığını ve bu metinlerde geçen mekânların haritalanması olarak ifade edilen edebiyat kartografyasının önce çıktığının altını çizer. Günümüzde coğrafi bilgi sistemlerini de edebiyat coğrafyasına katan çalışmalar da az olmakla birlikte Örneğin Uygur'un (2013) Türk Romanında Değişen Coğrafya (1923-1945) isimli doktora tezinde coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak haritaların yapıldığını, bununla birlikte edebiyatta coğrafya merkezli okuma yaklaşımının daha fazla ön plana çıktığını" belirtir.

yapıldığı düşünülemez. İnsanlar yetiştikleri coğrafyanın yüzey şekilleri, bitki örtüsü ve iklim koşullarına bağlı bazı ruhî ve fizikî özellikler kazanırken insanı anlatan edebiyat da yaşadığı bölgenin coğrafi koordinatlarına bağlı olarak bazı özellikler taşımaktadır” (Kefeli, 2009, s. 424).

Bir taraftan kurgudaki bileşenlerin coğrafya ile ilişkilerini gösterirken diğer taraftan coğrafyanın insanların hayatındaki anlamına, işlevine, gündelik yaşamlarını ve alışkanlıklarını nasıl şekillendirdiğine dikkat çeken coğrafya merkezli okumalar, mekânın hayatımızdaki yerini ortaya koymaya çalışır. “Disiplinler arası etkileşime dayanan, bir şehrin, bir yörenin fiziki ve beşerî unsurlarını kurmaca metinde yeniden betimleyen coğrafya merkezli okuma yöntemi” (Özer, 2021, s. 38); “metindeki mekân kavramını genişleten, coğrafyayı ön planda tutarak sosyal ve kültürel açılımlar getirerek metne yeni anlamlar kazan” dırır (Garan-Gökşen, 2019, s. 120). Bu açıdan bakıldığında coğrafya merkezli okuma, okurun mekân algısını genişleterek derinlikli düşünmesine olanak sağlar. Mekân ve insan arasındaki ilişkinin birçok farklı açıdan ele alındığı, metin çözümlemelerine yeni bir bakış açısı kazandıran “bu okuma türünün 1. Yazarın hayat coğrafyası, 2. Metnin/ yazarın edebî coğrafyası 3. Seçilmiş bir coğrafyanın farklı yazarların duyuş tarzı ve gözlemlerindeki yansımaları” olmak üzere üç hareket noktası mevcuttur” (Kefeli, 2009, s. 431). Farklı hareket noktalarıyla mekânın tanımlaması anlamına gelen coğrafya merkezli okumada edebî metinlerdeki coğrafya, herkesin bildiği yönleri, hiç kimsenin bilmediği özellikleri, az bilinen nitelikleri, toplumun geleneğin, değerlerin dikkati ve hassasiyeti, yazarın deneyimi ve izlenimi gibi birçok perspektiften değerlendirilebilir. Bu bağlamda bu okuma türünde yazarın coğrafyaya bakışı, coğrafyayı algılayış biçimi ve esere yansıtma şekli de metinde keşfedilmeyi bekleyen coğrafya ve coğrafi unsurlar kadar önem taşımaktadır.

A. LİTERATÜR TARAMASI

İnsanın duyuş, düşünüş ve algılayış tarzını etkileyen coğrafyanın farklı şekillerde ve amaçlarla edebiyata taşınmasının bir disiplin altında incelenme örnekleri ülkemizde oldukça sınırlı sayıdadır. Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz* (2006) kitabı başta olmak üzere “Kıbrıs Türk Şiirine ‘Géo-littéraire’ Bir Yaklaşım” (2006) ve “Coğrafya Merkezli Okuma” (2009) adlı makaleleri ile bu okuma biçimini Türk bilim dünyasına tanıtmıştır.

Edebiyat Coğrafyası ve Coğrafya Merkezli Okuma üzerine yapılan çalışmaların oldukça yeni olduğu ülkemizde yapılan lisansüstü tezler ağırlıklı olarak roman türünde yoğunlaşmıştır: Perihan Kaçmaz’ın “Edebî metinlerde coğrafi perspektif; Elif Şafak romanlarının analizi” (Kaçmaz, 2017), Gökhan Fırat’ın “Yaşar Kemal’in romanlarında coğrafyanın etkisi (Bir Ada Hikâyesi 1-3, İnce Memed 1-4, Akçasazın Ağaları 1-2)” (Fırat, 2019), Neşe Bilgiç’in “Ahmet Mithat Efendi’nin Letâif-i Rivâyât adlı eserinin edebiyat coğrafya merkezli incelenmesi” (Bilgiç, 2008) bu konuda kaleme alınan yüksek lisans çalışmalarından bazılarıdır.

Bu kapsamdaki doktora çalışmaları arasındaysa Serap Cobutoğlu’nun “Ahmed Mithat Efendi’nin romanlarında edebiyat coğrafyası: Karadeniz ve çevresi” (Cobutoğlu, 2014), Selda Uygur’un “Türk romanında değişen coğrafya(1923-1945)” (Uygur, 2013), Kubilay Ünsal’ın “Refik Halit Karay’ın Coğrafyası”(Ünsal, 2019) adlı tezleri yer alır. Edebiyat coğrafyası ve Coğrafya Merkezli Okumaya dair akademik makaleler ve kitap bölümlerinde de roman türü dikkat çekmekle birlikte şiir ve öykü türüne

de yer verilmiştir. Bunlardan bazıları; Emel Kefeli'nin "Ahmed Midhat Efendi'nin Romanlarında Edebiyat Coğrafyası: Acâyib-i Âlem" (Kefeli, 2007), Ayça Vurmay'ın "Edebiyat, Coğrafya ve Uzam: Hardy'nin Yuvaya Dönüş Adlı Romanı" (Vurmay, 2010), Ömer Solak'ın "Vüs'at O. Bener'in Dost-Yaşamasız Adlı Kitabındaki Öykülerin Kurgusal Coğrafyası" (Solak,2011), Muhammet ve Perihan Kaçmaz'ın "Edebiyat Coğrafyası; Elif Şafak Romanlarında Coğrafi Unsurlar" (Kaçmaz, 2017) ve "Elif Şafak romanlarının coğrafi terim ve mekân analizleri"(Kaçmaz, 2019), Uğurcan Ayık ve İsmail İlik'in "Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde ve Gurbet Kuşları Romanlarının Edebiyat Coğrafyası Açısından İncelenmesi"(Ayık & İlik, 2020), Emin Onuş'un "Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Harid Fedai'nin "Lefke Sayıklamaları Destanı" Üzerine" (Onuş, 2019), Sezai Coşkun'un "Sezai Karakoç'un Şiirleri Üzerinde Edebiyat- Medeniyet- Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme"(Coşkun, 2010), Bahanur Garan'ın "Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Kadından Kentler"(Garan, 2012), Salih Koralp Güreşir'in "İhanetin Mekânından Mücadele ve Kurtuluşun Mekânına: Nâzım Hikmet'in Kuvâyi Milliye Şiirlerini Coğrafya Merkezli Okuma Denemesi"(Güreşir, 2015), Hanife Özer'in "Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Rifat Ilgaz'ın Yıldız Karayel Romanı"(Özer, 2021)dır. Konu ile ilgili metodolojik çalışma sayısı artırılarak geniş ve sınırlandırması güç iki alanın birbiri içindeki anlamını, önemini ve değerini ortaya çıkarmak gerekmektedir.

B. AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Abbas Sayar'ın romanlarındaki coğrafi unsurları tespit ederek elde edilen verilerin kurgudaki işlevini çözümlenektir. "Coğrafya merkezli okuma" yöntemiyle yazarın biyografisi dışarıda tutularak incelenmeye çalışılan romanlar, coğrafyanın temel çalışma alanları ekseninde değerlendirilmiştir. Bu çalışma, coğrafyanın fiziksel, ekonomik, sosyolojik, kültürel olarak insan hayatını nasıl etkilediğini kurgunun temelleri bağlamında gözler önüne sererek coğrafi unsurların bahsi geçen romanlarda hangi amaçla ve nasıl kullanıldığı sorularına yanıt arar. Köy ve kasaba hayatını merkeze alan romanın mekânsal yansımalarının, köy/ kasaba sakinlerinin psikolojik durumlarının coğrafya üzerinden nasıl yansıtıldığı da çalışmada cevabı aranan sorulardandır. Yöntem olarak içerik analizi kullanılan çalışmada elde edilen veriler, bulgular bölümünde belirli başlıklara/ temalara ayrılarak incelenmiştir.

C. BULGULAR

1. Fizikî Coğrafya (Doğal Coğrafya)

Yeryüzündeki doğal olayları inceleyen fizikî coğrafya; jeomorfoloji (yeryüzü şekilleri bilimi), klimatoloji (iklim bilgisi), hidrografya (sular bilimi) biyocoğrafya (canlılar coğrafyası), sular coğrafyası gibi başlıklardan oluşur (Doğanay, 2020, s. 3). Bu başlıklardan bazılarını köy romancısı olarak ünlenen Abbas Sayar'ın romanlarında görmek mümkündür.

Ağırlıklı olarak olaylar, Orta Anadolu'da geçer; özellikle de kendisinin de bir dönem yaşadığı Yozgat ve çevresi onun eserlerinde önemli bir mekândır. *Yılkı Atı*'nda net olarak il, ilçe ismi belirtmemekle birlikte Yozgat- Yerköy arasındaki "Sekili" civarı; *Çelo* romanında Yozgat ili Yerköy ilçesine bağlı Gündoğdu Köyü; *Dik Bayır*'da tarıma elverişli olmayan bir dağ köyü olan Beydiyar; *El Eli Yur El De Yüzü* romanında ise Yozgat ilinin doğusunda yer alan Zağcıoğlu olayların asıl geçtiği yerlerdir.

Romanlarında köy dışındaki mekânlar *Can Şenliği*'nde Yozgat merkez; *Tarlabaşı Salkım Saçak*'ta Bursa ve İstanbul; anı-roman tarzında kaleme aldığı *Anılarda Yumak Yumak*'ta Tokat-Zile ve Amasya ile bunların dışında Ankara ve Almanya'nın Köln şehridir. Yozgat'ın Nohutlu sırtlarında 1953 yılında satın alıp bağcılık yaptığı araziye *Can Şenliği* romanında; 1933 hasat mevsimi süresince ailecek gidip kaldıkları ve halkını yakından tanıdığı Beydiyar köyünü *Dikbayır* romanında; askerlik yükümlülüğünü yerine getirdiği Amasya'yı da *Anılarda Yumak Yumak*'ta işleyen yazarın romanlarında birçok otobiyografik unsur dikkat çeker (Karabulut, 2011, s. 26, 173, 291). Romanlarında İç Anadolu'yu iklim, bitki örtüsü ve coğrafi şekilleri ile uzun uzun anlatan Sayar'ın bölgenin fizikî coğrafyasını ayrıntılarıyla betimlemesi bu coğrafyayı ne kadar iyi tanıdığının bir göstergesidir.

Coğrafyayı kader olarak gören bireyin yaşamını, coğrafi algısını ve coğrafya ile şekillenen karakterini başarılı şekilde anlatan Sayar; genellikle yaşamında önemli izler bırakan coğrafi bölgeleri romanlarına taşır. Çok sevdiği Orta Anadolu'nun fizikî coğrafyasını farklı unsurlarıyla tasvir eden yazar, romanlarında birey-birey çatışmasının yanında birey ve doğa çatışmasını da kurgunun merkezine yerleştirerek coğrafyanın yaşam üzerindeki belirleyiciliğine dikkat çeker. Bozkır romancısı Sayar;² romanlarında bölgenin ekonomik, sosyal şartlarını derinden etkileyen iklimi, yer şekilleri, bitki örtüsü gibi fizikî coğrafyanın içinde yer alan konulara farklı şekillerde ve derecelerde değinir. Sınırlı da olsa kurguda bahsi geçen bölgenin coğrafi konumuna da yer verir. Örneğin merkezinde Zağcıoğlu Köyü'nün olduğu *El Eli Yur El De Yüzü* romanında Yozgat'ın şehre iki saatlik uzaklıktaki bölgenin coğrafi konumu detaylıca şöyle tasvir edilir: “Zağcıoğlu Köyü, Yozgat'ın güneş doğan tarafındadır. 1320 metrelik yüksekliğinden sonra ayakları kesen bir yokuş, bir yalan düzlük ve hafif bir inişle, burnu tepeli bir vadinin iki yanına dağılmış, evleri küçük bahçeli otuz kırk haneli bir köyü görürsünüz” (Sayar, 2014, s. 11). Romanda vadinin iki yanına dağılan bölgenin fizikî coğrafyasında dikkat çeken iki önemli özellikten biri, yükseklik diğeri ise yüzyıllık ahlat ağaçlarıdır.

1.1. İklim: (Klimatoloji): Romanlarında iklim, üretim, yaşam arasındaki bağa dikkat çeken Abbas Sayar, iklimin insanlar, bitkiler ve hayvanlar için hayati derecedeki önemini de farklı şekillerde dile getirir. Orta Anadolu'da iklimin gündelik yaşam üzerindeki etkisi ve tarımla hayatını sürdüren köylü için anlamı yazarın kurgunun derinliklerine eklediği diğer noktalardır. Yazarın eserlerinde vurguladığı gibi çetin hava şartlarının hüküm sürdüğü Orta Anadolu'da iklim; bölge insanının yaşantısını şekillendiren en önemli coğrafi unsurlardan biridir. Kışın erken başlaması, karın doksan güne yakın bölgede kalması, yazların kurak geçmesi, nemin düşük olması, yıllık sıcaklık farkının yüksek olması gibi karasal iklim özellikleri romanlara ya doğrudan ya da dolaylı olarak yansıyan başlıklardır. Farklı romanlarda bahsi geçen kış mevsiminde görülen tipi, fırtına gibi yağış çeşitleri de bölgenin tipik iklim özelliklerindedir.

Kışın gelişinden endişelenen bir köylünün şikâyetiyle başlayan *Yılkı Atı* romanında Orta Anadolu'daki yoksul köylü için zor geçen kış mevsimi çilekeşliktir. Romanda Yozgat ve civarında karın kalkmasının bazı dönemlerde mart ya da nisan ayını bulduğu ve yaşamı zorlaştıran kar için “kırk biçime

² Ayhan Dinç, Abbas Sayar'a *Yılkı Atı* eserinden dolayı “Bozkır Yıldızı” yakıştırması yaparken bu değerlendirmeye çalışmasında da yer veren Ramis Karabulut, Abbas Sayar'ın tabiata düşkünlüğünün bir sonucu olarak yazara “Bozkırın romancısı” denilebileceğini belirtir (Dinç 1970, s. 1; Karabulut, 2011, s. 333).

girer" tabirinin kullanıldığı söylenilir. Karayelden yıldıza, poyrazdan lodosa; lodostan tekrar poyraza dönen rüzgârlarla kış mevsiminin değişkenliğini anlatan bu sözde sürekli değişen havaya uyum sağlamaya çalışan insanların sıkıntısı gizlidir. Fırtına ve tipi gibi zor hava şartlarından sadece insanların değil hayvanların da etkilendiği Orta Anadolu coğrafyasında kışın zorluğunun çarpıcı tasvirlerle gözler önüne serildiği romanda iklimin insan psikolojisi üzerindeki etkisine de değinilir. Orta Anadolu'da kışın çetin şartlarından mustarip köylü için kış mevsim ürkütücü, sıkıntılı ve endişe vericidir. Kış mevsiminde fırtına, kar ve tipi ile boğuşan, kimi zaman umutsuzluğa düşen kimi zaman da isyan eden köylü için "her köy büyük bir hapishanedir ve her ev kapısı kilitli koşu benzemektedir" (Sayar, 2015, s. 59). Bu zor hava şartlarında yoklukla boğuşan yoksul köylünün yaşlı ve güçten düşen atları bozkırda kaderine terk etmek zorunda kaldığı belirtilir. İklimle bağlı yaşanan maddî ve manevî sıkıntıları hem insanların hem de hayvanların gözünden anlatmaya çalışan yazar, eleştirel bir dille işlediği yılık geleneğiyle iklim şartları arasındaki ilişkiye de değinir.

Yılık Atı romanında kullanılan mahpusluk benzetmesi *El Eli Yur El De Yüzü* romanında tekrarlanır. Zağcıoğlu Köyü'nde kasımda başlayıp mayısta sona eren karın yaşamı alt üst ettiğine dikkat çeken anlatıcı, kışın çetin şartlarının ulaşımı da zorlaştırdığını söyler. Kış mevsiminin çilesinden şikâyet edilen romanda İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nin iklimi kıyaslanır. İç Anadolu'nun karasal ikliminin yarattığı zorlukların zulüm olarak nitelendirildiği eserde köylünün kış mevsiminde tipi ve fırtına yanında yoklukla ve ekmeksizlikle terbiye edildiği söylenir. Antalya'da ılık geçen kış mevsiminin rahatlığına özenen köylünün gözünden Akdeniz iklimi şöyle tanıtlır: "Ne kış ne kıyamet... Kış gününde gülü açar, bülbülü öter. Kış günü her bir yön bahar. Suyu donmaz türlü çiçeği açar türlü renginen..." (Sayar, 2014, s.93). Karla iç içe geçen yoksulluk nedeniyle kış mevsimini sevmeyen İç Anadolu köylüsü için Akdeniz'in ılıman iklimi, bir nimettir.

Anlatıcının gözünde bahar, kışın bütün zorluklarına rağmen gündelik meseleleri unutturacak derece tatlı bir sarhoşlukla doğayla birlikte köylüyü de uykusundan uyandıran bir mevsimdir. Köylüyü gayretle çifte çubuğa sürükleyen baharın ılık havası insan psikolojisini olumlu etkiler: "Her Anadolu köyü baharla birlik yaşama arzusunun telaşı içindedir. Ağaçta, dalda, yaprakta filiz ucu tarladaki ekinin sarhoşluğuna düşer, konuşurlar türlü türlü... "(Sayar, 2014, s. 99). Romanın başka bir bölümünde belirtildiği gibi bahar; köylünün sadece miskinliğini almaz, aynı zamanda yüzünü de güldürür. Özellikle nisan yağmurunun bereketiyle sevinci katlanan köylüler, taşan duygularının ardından büyük bir şükranla gökyüzüne teşekkür eder ve hatta bazıları minnet duygusuyla namaza gitmeye başlar. Romanda nisan yağmuru öncesi gökyüzünün durumu, bulutların hareketi, yağmur damlalarının durumu, yağıştaki düzenlilik ve suyla buluşan toprak sonrası ekinin hâli detaylıca tasvir edilir.

Yılık Atı romanında -mevsimlerin yanında -bazı önemli ayların köylüler için anlamına açıklık getirilir. Örneğin Orta Anadolu'da şubata "güdük şubat" ya da "tez "geçer" diyen köylüler bu ayı, aydan saymazlar; çünkü bu ay son tembellik ayıdır ve martın gelişiyle birlikte yoğun iş temposu kendilerini beklemektedir (Sayar, 2015, s. 93). Bahar mevsiminde ise Orta Anadolu köylüsü için iki özel ay vardır. Bunlar nisan ve mayıdır. Nedeni ise şöyle açıklanır: (...) koskoca bölgenin gün gösteren, umut dağıtan, yüreklere huzur aktaran, gama gasavete 'git öte' (Sayar, 2015, s. 99) diyen bu bahar aylarıdır. Anlatıcıya göre *Yılık Atı* romanında umut, neşe ve heyecan getiren bahar mevsimi kış mevsiminin aksine köylünün

yaşama yeniden bağlanması anlamına gelir. Bu mevsimde Anadolu köylüsünün tahayyül sınırlarının arttığını dile getiren Sayar, baharın gelişini doğanın uyanışıyla kutsal kılar. Onun gözünde “huzurun umutla dalın yaprakla yarış ettiği bahar mevsimi, her yaratığın cezbe anıdır” (Sayar, 2015, s. 99).

Abbas Sayar romanlarında sulamanın yetersizliği nedeniyle çiftçi için hayatî önem taşıyan yağmurun önemi farklı şekillerde birçok kez vurgulanır. Suyun ve rüzgârın tarımsal üretimdeki yerine geniş bir yer ayrılan *Çelo* romanında artan sıcaklar nedeniyle ekinin yanmasından korkan köylü, acı dediği güney yelinden şikâyet eder, poyrazın çıkmasını büyük bir umutla bekler. Benzer bir *durum El Eli Yur El De Yüzü* romanında da işlenir. Sıcakların artmasıyla ekinin yanmaya başladığı baharı yaza bağlayan günlerde kuraklıktan dert yanan köylü, aşağı yelin yaktığı ekin için poyraz yelinin esmesini heyecanla bekler: “Aaaah! Şu poyraz yeli bir esse... Başak mevisimi değil ama hiç yoksa kökü serin tutar. Gâvur sarı yapışmaz kökün ilk tabanına... Ama böyle olmuyordu. Aşağı yel kavur kavur yalıyordu toprağı” (Sayar, 2014, s. 118). *Çelo* romanında ise susuzluk nedeniyle çaresizlik içindeki köylü, çareyi yağmur duasına çıkmakta bulur: “Şaşkınlık iyiden iyiye köyü sardı. Yağmur duasına çıkılacaktı. (...) Bu zulüm bize lâyıık. Allah korkusu kalmadı. (...) Bet kalır mı? Bereket kalır mı? Taş yağmadığına şükredelim” (Sayar, 2002, s. 42).

Abbas Sayar romanlarında köylünün yerel iklim bilgisi özellikle de halk meteorolojisi dikkat çeken bir başlıktır. Geçimini tarımla sağlayan topluluklar, kendi imkânları doğrultusunda atalarının tecrübeleri ve bilgi birikimleri ile halk meteorolojisini oluşturmuşlardır. Gökyüzüne bakarak bulutların şekli, rüzgârın yönü, sıcaklığın şiddeti gibi birçok dinamikle hava tahminlerinde bulunan insan, bu sayede gündelik hayatını ve tarımsal faaliyetlerini düzenlemiştir. Örneğin *Yılkı Atı* romanında kış mevsiminin gelişiyile birlikte kışın nasıl geçeceğini ağacın yapraklarına bakarak tahmin edebilen köylü doğadan öğrendiği bilgiyi şöyle dile getirilir: “Baksana dere boyundaki kavaklara, bir uçlarında kaldı yaprak. Sen bilir misin ne der o yapraklar. Kış geliyor der. Hem de zorlusundan...” (Sayar, 2015, s. 9). *Çelo* romanında gökyüzüne bakarak hava tahmini yapılabilen köylüler, bulutların durumuna göre yağmur, sel ya da dolunun gelip gelmeyeceğini kestirebilmektedir. Romanda yerel iklim bilgisine sahip köylünün gökyüzünü tanıdığını gösteren ifadeler mevcuttur: “Toz bulutları köyü yalayıp geçti (...) Yakınlara yağmur yağdığını, yağmurun homurtuyla köye yaklaştığını herkes sezinliyordu. Yok sezinlemiyorlar, biliyorlardı” ...” Köylü bilirdi her bir şeyi. Bir altıncı duygu vardı her birinde. Yel niye böyle esiyor? Bilirdi cümlesini.” (Sayar, 2002, s. 85- 86). *El Eli Yur El De Yüzü* adlı romanda ise halk meteorolojisinin bir başka örneğine şu sözlerle yer verilir: “Kar yağmaya başlamıştı. Bulutlar yığın yığın gökyüzünde belirince köylü: ‘Ahaa geliyor...’ derdi.” (Sayar, 2014, s. 91).

Abbas Sayar, romanlarında meteorolojik kökenli afetlere de yer verir. *El Eli Yur El De Yüzü* romanında dolunun *Çelo* romanında ise selin insana, hayvana ve ekonomiye verdiği zarar işlenir. *Çelo* romanında aşırı yağışlar nedeniyle taşan dere sel felaketine sebep olur. Sel öncesi dolu endişesiyle büyük bir korkuya kapılan köylü, dolunun def edilmesinin rahatlığıyla selin bostana verdiği zarara üzülmez. Dolu ve sel felaketlerinin köylünün psikolojisi üzerindeki etkisine yer verilen romanda doluya isyan eden köylünün -hayıflansalar da- seli teslimiyetle kabul ettiği gözlemlenir. Bu iki durumda köylünün iki ayrı felâkete farklı tepkiler vermesinin nedeni, afetlerin verdiği zarardaki telafi derecesidir, denilebilir. Sel öncesi havanın durumuyla birlikte sel felaketinin “korkunç ân”ı romanda ayrıntılı şekilde tasvir

edilir: “Dil dil sağa sola uzanan ve azgın boğalar gibi ilerleyen su, önüne ne gelirse sürüklemeye başlıyor, derenin iki yönünü tehdit ediyordu, önce dere kıyısındaki çayırliklar gözden kayboldular (...) Deniz derya oldu her bir yön” (Sayar, 2002, s. 88). *El Eli Yur El De Yüzü* romanında dolu yüzünden tüm hasılatı mahvolan köylü, zararının giderilmesi için Ziraat Bankası’nda kredi almaya çalışır.

El Eli Yur El De Yüzü romanında Anadolu’da genellikle, ikinci saatlerinde görülen ve halk arasında kırk gün yağdığına inanıldığı için kırkikindi adı verilen yağışların da bahsi geçer. Tarladaki ekinlerin olgunlaşması için yağmur ve güneş bekleyen köylüler, mavi bir gökyüzünde kümelenen bulutların ardından hafif bir gök gürültüsü ve şimşek eşliğinde yağmura kavuşurlar. Yağmurların başlangıç öncesi yağmurun birinci ve ikinci gününün tasvirine yer verilen romanda kırkikindi adı verilen bu yağış çeşidinin açıklaması şöyle yapılır: “Çoğunuz da bilirsiniz, buna ‘Kırkikindi yağmurları’ derler. Bereketin, kurtuluşun müjdecisidir bu yağmur” (Sayar, 2014, s. 137). Sinoptik koşullara göre yıldan yıla dönem aralıkları farklılık gösteren kırkikindi yağışlarının romandaki yağış süresi bir haftadır.

1.2. Yer Şekilleri ve Bitki Örtüsü (Jeomorfoloji, Biyocoğrafya): Abbas Sayar’ın romanlarındaki tasvirlerde yer şekilleri ve bitki örtüsü açısından Orta Anadolu bölgesinin tipik özelliklerini görmek mümkündür. Abbas Sayar’ın *Dik Bayır*’da romana adını veren coğrafî unsur şöyle tasvir edilir: “Ova, dağ, tepe, bayır (...) Süre süre ıssızlıkta bu dik çukuru, dip çukuru bulmuşlar. Dik yamacın düzlüğe bakan yanları yarım otlak. Sağ sol tüm bir boşluk.” (Sayar, 2002a, s. 15). Eserin giriş kısmında Orta Anadolu bozkırındaki bu dik yerleşim yerinin neden yurt olarak seçildiği uzun uzun anlatılırken köyün yerel tarihi ile birlikte yer şekillerinin insanı zorlayan taraflarına da değinilir.

Dik Bayır romanında Celal, sözlüsü Elif’i kaçırdıktan yer şekilleri açısından farklı derinliklere sahip oldukça dik, kayalara oyulmuş bir mağaraya sığınır. “Mağaralar, her türlü kaçağın öyküsünü bilir” (Sayar, 2002a, s. 266) diyen anlatıcının da belirttiği gibi korunaklı, gözlerden uzak ve dışardan ulaşması zor yapısıyla mağara saklanmaya uygun bir mekândır. Yozgat’ın Şefaati ilçesine bağlı Türdüler Köyü’nde bulunan, adını bağlı bulunduğu köyden alan mağara çok eski çağlardan kalma bir oluşumdur. Romanda binlerce yıl öncesine Tunç çağına kadar uzanan tarihiyle Türdüler Köyü Mağaralarının aynı zamanda çok eski bir yerleşim yeri olduğu vurgulanır. İçdenizdeki büyük yer sarsıntıları sonucu taş, kum çakıl karışımından oluşan kayalar yumuşak bir dokuya sahiptir ve insanoğlu sert granit taşlarıyla bu yumuşak dokulu kayayı şekillendirerek kendilerine bir yaşam alanı açmıştır. Geçmişten günümüze insanlığın izini duvarlarında taşıyan Türdüler Köyü Mağarası’nın eserde uzunca bir tasvirine yer verilir:

“Mağaralar on otuzdu. Doğa oyunu değil, insan yapısıydı. Tunç, bakır çağlarının öncelerinin kalıntısıydı. İnsanlar sert taş ile yumuşak taşı savaştırmışlardı bu kayalarda (...) On otuz yüz otuz kovuk açmışlardı kendilerine... Odalarını aydınlatmak için yaktıkları çıranın, ısıtmak için ateşe verdikleri yakacak parçalarının bıraktıkları isler hâlâ dipdiri duruyor, beş on bin yılı lekesiz gerilerinde bırakıyorlardı.” (Sayar, 2002a, s. 260).

Yurt olmanın yanında tarımla ilgilenen topluluklarda ekonomik durumun da belirleyicisi olan toprak, çiftçilerin yüreklerinde bir sevdadan ibarettir. Toprağın önemini bilen Sayar, *El Eli Yur El De Yüzü* romanında toprağın bileşenlerinin doğa içindeki yerini yeryüzü-toprak ve bitki arasındaki birlikteliği sanatlı bir dille tasvir eder:

“Orta Anadolu’da ve de mayıs sonlarında yerden biten tüm bir yaratığa aklı olan “merhaba” der. Yoktur bu işin başka bir çaresi. Her bitki gözünü ikiye ayırmıştır. Bir parçası toprağa bakar, bir ötekisi gökyüzüne. Nöbet tutarlar. Yerle göğü yüreklerinde paylaşırlar. Göğe mi yere mi sahip çıkan anlaşılmaz sonunda. Aslında toprakla gök bir öykünün ortak yaratıcısıdır. El eli yur el de yüzü.” (Sayar, 2014, s. 89-90).

Dik Bayır’da da benzer bir tavır sergileyen yazar, Anadolu insanının toprağa duyduğu minnetle Türk kültüründe toprağın sıradan bir coğrafi unsur olarak görülmediğinin altını çizer. Çünkü Anadolu köylüsünün gözünde “Toprak yeryüzünde Rabbimin elçisi. Biz de onun ümmeti” (Sayar, 2002a, s. 145) dedirtecek kadar kutsaldır. Fiziki coğrafyanın bireyin karakteri üzerinde etkili olduğunu düşünen Sayar, bu düşüncesini toprağın yapısı üzerinden örneklendirir. *Can Şenliği* romanında insan ve toprak arasındaki bütünlüğe kalıplaşmış bir söz kalıbıyla dikkat çeken yazar, toprağın bereketi, hayrı ve cömertliği ile insan arasında paralellik kurar: “Bir yerin arazisinde hayır yok mu? Bil ki insanlarında da hayır yoktur. El eli yur (yıklar) el de yüzü. Toprak verir” (Sayar, 2011, s. 35). Yazarın da belirttiği gibi toprak ve insan birbirinin bütünleyicisidir ve aslında insan toprağı şekillendiriyor gibi görünse de işin özünde toprak insanı şekillendirir.

İç Anadolu bölgesinin coğrafyasını detaylandıran unsurlardan biri de akarsulardır. *Can Şenliği* romanında Merzifon havzasında Yeşilirmak Nehri’ne dökülen Tersakan Çayı, yörenin yer şekilleriyle birlikte küçük bir detay olarak kurguda yerini alır: “Tersakan Suyunda. Gözelinden yeşillik dört bir yön. Poyraz gıcık gıcık yalar dere boyunu. Çağıl çağıl dere. Bağ, bahçe bostan. Ve de pavlikeler” (Sayar, 2011, s. 35). Askerliğini Amasya’da yedek subay olarak yapan Abbas Sayar’ın Tokat Zile’ye geçici görevlendirilmesi sırasında yaşadıklarından hareketle kaleme aldığı anı-roman özelliği taşıyan *Anılar Yumak Yumak*’ta Yeşilirmak tasvir edilir: “Dağ dikliklerinin dibindeki Yeşilirmak büyük bir yorgunluk ve umursamazlık içinde menderesler çizerek ağır ağır Amasya’ya doğru yürüyordu. Bu Temmuz sıcağında bahar ayları tafirasından, deli coşkuluğundan kıl ucu eser kalmamıştı...! Akayım mı akmayayım mı?’ diyordu kendince (Sayar, 2002b, s. 7). Yazarın biyografik coğrafyasından bir kesit olarak kurguya yerleştirdiği bilgiler, bölgenin fizikî özelliklerini vermesi bakımından önemlidir.

İklim, toprak, yer şekilleri çeşidine göre şekillenen bitki örtüsü, bölgenin de bölge insanının da en önemli zenginliğidir. Orta Anadolu’nun da zenginliği, karasal iklime bağlı oluşan bozkır (step) ve bu iklimin yöreye vermiş olduğu en tabii tarım ürünü olan tahıldır. İklim şartlarına bağlı olarak kuraklıktan ve kıtlıktan korkan çiftçilerin bozkırda verdiği mücadele Abbas Sayar romanlarında en çok işlenen temalardan biridir. Orta Anadolu çiftçisinin bozkırla imtihanı üzerine kurgulanan romanlarda çiftçinin umudu da korkusu da geleceği de ekinidir. Büyüme döneminde yağış, olgunlaşma döneminde ise kuraklık isteyen tahılın şartlar değiştiğinde bozkır insanı için anlamı da değişir. Bu nedenle de köylünün gözünde kimi zaman zenginlik göstergesi kimi zaman da fakirlik ibaresidir. *El Eli Yur El De Yüzü, Dik Bayır, Can Şenliği, Çelo, Yılkı Atı* romanında çiftçinin hasat hazırlığı ve sonrası özellikle de buğdayı hak ettiği ücretle satma mücadelesi farklı şekillerde işlenir. Romanlarda bitki örtüsü ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir nokta olan bağlar da *Can Şenliği*’nde ve *Dik Bayır*’da tarımsal bir faaliyet kapsamında ekonomik bir değer olarak kurguda yerini alır.

2. Beşerî ve Ekonomik Coğrafya:

İnsan odaklı olmakla birlikte coğrafya bilimi, dünya gezegenin sahip olduğu doğal koşulları insanın tüm faaliyetlerini yürüttüğü/ gerçekleştirdiği beşerî faaliyetler çerçevesinde inceler (Taş, 2021, s. 93). Coğrafyanın alt dallarından bazıları da bu insan eylemlerine göre şekillenir. “Beşerî coğrafya, beşerî faaliyetler yani insan faaliyetleri sonucu değiştirilmiş ve değiştirilmekte olan kültürel yeryüzünü, başka bir ifade ile kültürel peyzajı inceler. Coğrafi yeryüzündeki beşerî ve ekonomik coğrafya olaylarını, insanla(toplumla) ilgi kurarak inceleyen beşerî ve ekonomik coğrafya; nüfus coğrafyası, yerleşme coğrafyası, siyasî coğrafya, tarihî coğrafya, tıbbî coğrafya, tarım coğrafyası, sanayi coğrafyası, turizm coğrafyası, ulaşım coğrafyası ve doğal kaynaklar coğrafyası dallarından oluşur” (Doğanay, 2020, s. 2-4).

2.1. Yerleşme Coğrafyası: Abbas Sayar, *Dik Bayır* romanında betimlediği Beydiyar köyünün yerel tarihine geniş yer ayırırken yerleşim düzeni hakkında da ilginç, detaylı bilgiler verir. Salur boyuna mensup Timur Ağa ve ailesi 17. yüzyıl Celâlî İsyanları sırasında kaçakçı ve eşkıyalardan hem malını hem de canını kurtarmak için geride verimli topraklarını bırakarak Beydiyar adını verdikleri dağ köyüne yerleşirler. Bir tarafı dik bir yamaca yaslanan köy, dışardan gelen tehlikelere karşı korunaklı olduğu gibi hayvancılık yapmaya da elverişlidir. Başlangıçta dört beş hane ve elli ile altmış arası nüfustan oluşan köyde evler, arkası dikliğe gelecek ve bir tarafında ağıl olacak şekilde inşa edilir. İç içe geçecek kadar yakın yapılan evlerin yerleşim düzeni şöyle tasvir edilir: “*Eoler, birbirinin sırtına binmiştir. Alttaki evin damı, üstekinin avlusu düzlüğüne karışır. Bu yüzden de çoluk çocuk kendi küçük ev avlularının önündeki komşu damında oynar çoğu kez*” (Sayar, 2002a, s. 9). Diğer taraftan köylünün gözünde şehir denince ilk akla Kayseri’nin geldiğini oranın da Yozgat’a bağlı bu köye oldukça uzak düştüğünü yukarılarda ise Merzifon ve Amasya’nın var olduğunu yalnız köylülerin sadece bu şehirlerin adını duydukları belirtilir.

2.2. Nüfus Coğrafyası: Abbas Sayar romanlarında hem iç ve dış göç sorununu kimi zaman kurgunun odağına kimi zaman da arasına yerleştirir. Özellikle genç nüfusun işsizlik sorunu ve geçim sıkıntısı nedeniyle göç etmek zorunda kalması *Dik Bayır* ve *El Eli Yur Elde Yüzü* romanlarında işlenen önemli meselelerdendir. 1960 yılından sonra sanayileşme hızının artması, kentlerde iş gücüne olan gereksinimi artırır, bu durum da kırsal yerleşmelerden kente büyük bir göç başlatarak yerleşim düzeni, kentleşme sorunu, nüfus sayısı, ekonomik ve sosyal yapının değişimi gibi birçok konuyu da gündeme getirir. Bu bağlamda *Dik Bayır*’da demografi ile atlanmaması gereken önemli bir başlık da genç nüfusun iş bulmak amacıyla büyük şehirlere ya da Almanya’ya gitmek zorunda kalmasıdır. Tarıma çok elverişli olmayan Beydiyar köyü, artan nüfusun ekonomik ihtiyaçlarına cevap verememesi nedeniyle iç ve dış göç verir. Roman kişileri bekçilik, kapıcılık, amelelik gibi işler yapmak üzere Ankara, İstanbul, Kırıkkale gibi şehirlere giderken bürokratik işlemleri çözüme kavuşturabilenler ise Almanya’ya işçi olarak gider. 1968 sonrası köyden kente başlayan göç meselesinin kurgunun merkezine yerleştirildiği romanda anlatıcı, 1960 yılından sonra kırsal kesimden kente doğru başlayan yoğun göçü şöyle değerlendirir: “Takvim bin dokuz yüz altmış sekizleri yakaladı. Bu kez de onlar gebe kalıyorlardı. Şehirde, kasabada avuç içi kadar arsa peydahlayan köylüler bağlarından, bahçelerinden kestikleri söğüt, kavak kütüklerini arsaların üstüne yıkıyorlardı. Yeni öykü değildi bu” (Sayar, 2002a, s. 35). Anlatıcının *Dik Bayır*’da altını çizdiği gibi köyden kente göçle birlikte konut ihtiyacının hızla ve kısa yoldan çözülmesi de yerleşimi etkileyerek plansız ve çarpık kentleşme gibi birçok soruna zemin hazırlar.

Almanya'ya 1968'de işçi olarak ilk gidenlerin hikâyelerinin anlatıldığı *Dik Bayır* romanında dış göçün sebepleri, hazırlık süreci ile birlikte göçün zorlukları, aile bireyleri ve insan psikolojisi üzerindeki etkileri gözler önüne serilir. Almanya'nın özellikle genç nüfus için bir kurtuluş çaresi olarak görüldüğü romanda göçün en önemli nedenleri olarak yoksulluk ve işsizlik gösterilir. Çiftçilikle geçinemediği için sürekli borçlanan su ve arazi kavgası nedeniyle cinayetler işleyecek duruma gelen rüşvet, dolandırıcılık, kız kaçırma, tecavüz gibi olaylara karışan köylünün ekonomisi ile birlikte ahlakının da bozulma sebebi romanda şöyle açıklanır: "Gözü kör olsun yokluğun... Tüm bir belâların başçavuşu o... Sefilek, ehlâksızsak, haşavuzdan namussuzsak, bütün bunların dabanı yokluk" (Sayar, 2002a, s. 66). Bu yokluğun çözümünü büyük şehirlerde ya da Almanya'da çalışmakta bulan köylüler, uzun ve yorucu bürokratik işlemlere katlanarak Almanya'ya gitme hazırlığına girerler. Göçün hazırlık sürecine genişçe yer ayrılan romanda genç ve yaşlı nüfusun dış göç beklentisi, büyük şehre bakışları, eğitim-öğretim, yerleşim ve aile düzeni konusundaki birbirine zıt düşüncelerine de yer verilir. *Dik Bayır* romanında Almanya'ya gitmek için İş ve İşçi Bulma Kurumu'nu kaydını yaptırıp sıra beklemek istemeyen bir grup köylü Gani adlı girişimci bir köylünün önderliğinde Köy Kalkınma Kooperatif'i kurup bir tuğla fabrikası inşaatı başlatarak devletten Almanya'ya 20 kişilik işçi kontenjanı almayı başarır. Almanya'ya gitmek isteyenlerden toplanan paraların yanında işin hızlanması için Gani ve diğer kişilere ödenen rüşvetlerle romanda hem dış göç konusunun ekonomik boyutuna hem de kültürel yozlaşma sorununa dikkat çekilir. Romanda göçün sosyolojik boyutu özellikle aileler için yarattığı sorunlar ise Müslim Ağa'nın Almanya'ya giden oğlu Raşit ve çevresi üzerinden gözler önüne serilir. Almanya'ya gidebilmek için en değerli tarlasını satan ailesine maddî ve manevî borçlu hisseden Raşit, Almanya'daki çok ağır olan çalışma şartları altında para biriktirmeye çalışırken babası Müslim, kardeşi Cevat ve karısı Halime'nin farklı istek ve beklentilerini karşılamak için büyük çaba sarf eder. Belirli bir birikim yaptıktan sonra karısı ve oğlunu yanına almaya karar verdiğinde ise bütün ailesi dağılmıştır. Raşit gurbette geleceği için para biriktirirken karısı Halime'ye tecavüz edilmiş, kız kardeşi Elif kaçırılmış, erkek kardeşi Cevat vurularak sakat kalmıştır. Döndüğünde hamile karısının çocuk düşürmeye çalışırken ölümüne şahit olan Raşit, gelecekle ilgili tüm umutlarını yitirir sonunda da kardeşlerinin intikamını almak için katil olur, hapse girer ve böylece Almanya rüyası tüm aile için kâbusla sonuçlanır. Eserde tüm umutlarını Almanya'ya bağlayan Müslim Ağa ve ailesinin trajik denecek kadar birden çok felakete karşı karşıya gelmesiyle dış göçün ucuz, kolay ve basit bir çıkış yolu olmadığı mesajı verilir. Genellikle amelelik yapmak için Ankara yolunu tutan gurbet işçilerinin hayatlarını konu eden *El Eli Yur El de Yüzü* romanında iç göç anlatıcı tarafından ayrıntılı şekilde şöyle tasvir edilir:

"Al olur, mor olur, ama gurbet ameleliği zor olur. Yeniden düşerler yollara, yorganını sıkı sararak sırtlarına... Köyün büyük emek gücü Ankara'nın yolunu tutar. İnşaat ameleleri olurlar. Daha fazlasına zaten güçleri yetmez İnşaatın rutubetli, karanlık, penceresiz, camsız odalarına yorganlarını sererler. İki üç ay sürer bu acılı seyahat. Yemezler, içmezler, köye on kuruş götürüyüm diye sıkboğaz ederler kendilerini. Köye yüzleri soluk, titrek bedenlerle dönerler" (Sayar, 2014, s. 113).

Göç işçilerinin çoğunluğu, geniş aile üye mensubu genç erkeklerdir. Bu roman kişileri, gurbette kazandıkları paranın bir kısmıyla geçimlerini sağlamaya çalışırken arttırdıkları paralarla da yoksul ailelerinin borçlarını ödemeye çalışırlar: "Bana da garip oğlum elli lira göndermiş. Şehre gittik aldık parayı. İcracının borcunu karşılamaz, emme bizim de ayağımız dik atar (...) Bu garip yavrularımızın bize

gönderdikleri para ekinin susuzluğunu kapatır” (Sayar, 2014, s. 113). Mektupta yer alan bu bilgi, köylünün kuraklık çektiği için borçlandığını, Zağcıoğlu köyünün de tarımsal nedenlerden göç veren bir yer olduğunu göstermektedir. Roman boyunca ameleliğe gidenlerin mektupları vasıtasıyla gurbet işçilerinin kazançları, yaşam şartları, yaşadıkları zorluklar ve gelecek hayalleri anlatılır.

Dik Bayır romanında Ankara’ya mevsimlik olarak inşaatlarda çalışmaya giden Mahmut’un başından geçen olaylarla iç göçün birey üzerindeki yıkıcı etkisi resmedilir. Alışmakta zorlandığı şehir hayatında insan ilişkileri açısından sıkıntılar yaşayan Mahmut, kötü koşullar altında yaşam mücadelesi verir. Gurbetin özlemle bütünleşerek daha da zorlaştırdığı şehir yaşamında yalnızlaşan ve yabancılaşan Mahmut, bir taraftan kültür şoku yaşarken diğer taraftan ahlakî değerlerini yitirir. Romanda Mahmut karakteriyle köyden kente göçün sosyo-kültürel durumu örneklendirilmeye çalışılmaktadır.

Savaş ve nüfus ilişkisine de değinilen Abbas Sayar’ın *Dik Bayır* romanında Yunan ve Balkan savaşlarının Osmanlı nüfusunu ciddi derecede etkilediği ve nüfus dinamiğini değiştirdiği vurgusu yapılır: “Ben Balkan’da aklı eriktim. Ağam gitti, dönmedi. Daha önce de bir de Yunan olmuş. Oraya gidenlerin de eline sağlık. Köy, suyu kesilen değirmene döndü. Yirmi otuz yaşlı, gidenlerden arta kalık çoluk çocuk” (Sayar, 2002a, s. 27). Demografik yapıda savaşların etkisine vurgu yapan anlatıcı, Seferberlik ile Kuva-yı Milliye arasında sağ kalanlar sayesinde Salur boyunun soyunun devam ettiği bilgisini verir. Osmanlı döneminde üst üste gelen savaşlar nedeniyle büyük sıkıntılar çeken köyde özellikle genç nüfusun azalmasından şikâyet edilmektedir: “Yunan, Balkan, Seferberlik, Guva-yı Milliye... Köylü milleti tümünden yıkık. (...) Bel kalmamış, döl kalmamış, yol kalmamış” (Sayar, 2002a, s. 28) sözleriyle durumun ciddiyetini ortaya koymaya çalışılırken azalan genç ve yetişkin nüfusla birlikte iş gücünde açılan boşluğa dikkat çekilir. Romanda iş gücü kaybının yanında savaşın beraberinde getirdiği kıtlık ve yoksullukla baş edemeyen çiftçi, toprağını ekebilmek için şehirden ortakçı bulma yoluna gider. Kurgunun devamında Cumhuriyet döneminden sonra ortakçılıkla tarlasını sürüp toprağını eken ve bir süre didinip çabaladıktan sonra borçlarını ödeyip bu birliktelikten vazgeçen köylünün refaha ermesiyle de nüfus, bu seferde kontrolsüz şekilde artmaya başlar: “Lâkin millet gıran girecekmiş gibi dölünü azıttı. (...) Bizim iki ev, yirmi beş senede yedi sekiz hane oldu. Önünü bıraksan on sekiz yirmi sekiz ev olacak” (Sayar, 2002a, s. 32). Romanda âşığın “Horanta çoğaldı ekmek yetmiyor/ Başımıza bela oldu dölümüz bizim” (Sayar, 2002a, s. 32) dizelerinde özetlemeye çalıştığı gibi hızlı nüfus artışı; barınma ve beslenme başta olmak üzere yeni problemleri de beraberinde getirir.

Can Şenliği romanında Yozgat’ın demografik yapının ortaya çıkarılmasına yarayacak geniş bir malzeme yer almasa da kurgunun ara satırlarında etnik yapı ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Hüseyin Ağa karakteri tanıtılırken yörede ticaret yapan Ermeni ve Rumlar’ın ve şehirlerarası nakliyeyle uğraşan Kırım, Tatar ve Gürcülerin varlığından bahsedilir.

Dik Bayır romanında etnik açıdan renkli bir bölge olan Beydiyar köyü’nün çevresinde dirlik ve düzenlik içinde yaşayan Rum ve Ermeni köylerine rastlanır. Romanda Salur boyunun bölgeye ilk yerleştikleri dönemde çevreyi keşif için çıktığı bir gezide Timur Ağa, Mağroğlu adlı bir Ermeni Köyü’nü ziyaret eder. Bu ziyaret esnasında köyün papazından bilgi alınırken uzun bir dostluğun ve ticaretin de kapısı aralanır. Dirlik ve düzene sahip bir yerleşim olarak tanımlanan köy, misafire ve iletişime açık, dost canlısı, ekonomik anlamda iyi durumda olan bir köydür. Birçok ihtiyacını kendileri üreten Ermeni

köyünde ürün çeşitliliğine vurgu yapılarak komşu köylerin eksiklerini kolaylıkla giderebildikleri için şehre gitme ihtiyacında olmadıkları şu sözlerle dile getirilir: “Ermeni milleti burun demiri yapar. Burun demirine uç geçirir. Karılara cıncık boncuk satar. Bakkalında çayı var, gayfesi var, melengiç var. Pılı var pırtı var. Kabutbezi var, keten var, kendir var. Şehir ne gerek?” (Sayar, 2002a, s. 19) Vaka zamanında üç beş haneye düşen Mağroğlu adlı bu köyden “Eski Ermeni köyü” diye bahsedilirken Ermeni nüfusunun neden azaldığına değinilmediği gibi göçü hazırlayan etkenler hakkında da bilgi verilmez.

Çelo’da devletin verdiği kırk dönümlük tarlada bir çift öküzü olmadan zor şartlar altında ziraatla uğraşan Hüsmen Ağa’nın hikâyesi aktarılırken İç Anadolu’ya yerleştirilen muhacirlere de değinilir. Romanda Yozgat’ın Sarıkaya ilçe merkezine bağlı Yahyalı Köyü, Yunan muhacirlere tahsis edilir. Hüsmen Ağa ve eşinin de aralarında yer aldığı muhacir topluluğuna devlet tarafından yardım edilerek Rumlardan kalan ev ve araziler verilir.

2.3. Tarım Coğrafyası: Abbas Sayar, romanlarında iklimin, arazi yapısının, artan nüfusun, doğal afetlerin tarım faaliyetlerine etkisi; tarımdan elde edilen verim, tarımsal ürünlerin çeşidi; tarımı zorlaştıran etkenler, sulu tarım, ilkel ve modern tarım yöntemleri gibi birçok konuya değinirken İç Anadolu bölgesinin tarıma dayalı ekonomik yapısına geniş ölçüde yer ayırır. Romanlarında şikâyet edilen ortak nokta, kuraklık, verimsiz araziler ve sulama gibi nedenlerle tarımsal faaliyetlerin halkın geçimini sağlamada yetersiz kalmasıdır. Örneğin *Yulki Atı* ve *Çelo’da* iyi geçmeyen hasat mevsimi nedeniyle köylü, yiyecek ve yem sıkıntısı çeker; *Dik Bayır*, *El Eli Yur El De Yüzü* adlı eserlerde elde edilen mahsul kredi borçlarını ödemeye yetmediği ve köylü geçim sıkıntısına düştüğü için göç eder.

El Eli Yur El De Yüzü romanında Yozgat’a bağlı Zağcıoğlu Köyü’nün önemli tarım faaliyetlerinden biri, buğday yetiştiriciliğidir. Sarı Bursa cinsi buğdayın ekildiği tarlalarda verim, hava koşullarına göre değişmektedir. Romanda yörenin tarımsal durumunu genel olarak ortaya koyan bir konuşma yapan Satı Kadın’ın değerlendirmesine göre tarımdan elde edilen verim düşüktür; özellikle de buğday hasadı yapan köylü sıkıntı içindedir; çünkü elde ettikleri ürün ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüdedir. Zağcıoğlu köyünün tarlalarında ekin bire üç vermediği için satacak, tohuma ayrılacak buğday yoktur; bu nedenle de halk, devletin vereceği tohuma muhtaç durumdadır. Bunun yanında Yozgat’ın tarım açısından en büyük zenginliklerinden biri ahlal ağaçlarıdır. Romanda köyü ziyarete gelen bir Ziraat müdürü gözlemlerini aktarırken köylünün değerini pek bilmediği ahlal ağaçlarının önemine dikkat çeker. Romanda ahlal ağacı madeni tabiriyle köyün gelirini üçe katlayacak zenginlikte olduğu belirtilen bu ürünü yetiştirmenin incelikleri, ahlattan elde edilecek verim ve ormana dönüştüğünde sağlanacak kâr detaylıca şöyle anlatılır:

“Köyünüzün güney yamaçlarında geniş bir ahlal ormanı var. Temas ettiğiniz yetkililer, bu ahlal Ziraat müdürlüğü alakası ve dikkatiyle ve de aşu yoluyla büyük bir armut ormanına döner. Köyünüze büyük bir gelir sağlar (...) Aşımın ikinci üçüncü senesinde en az otuz kırk ton armut üretirsiniz. Yozgat’ı değil Ankara’yı bile doyurursunuz” (Sayar, 2014, s. 63).

Sayar’ın bir diğer romanı *Dik Bayır*’da tarıma pek de elverişli olmayan bir dağ köyü olan Beydiyar’ın tarla ve bostanlarında arpa yanında tarım ürünü olarak domates, patlıcan, biber, bakla ve pancar, elma, üzüm, dut, erik, ceviz yetiştirildiğinden bahsedilir. Romanda köydeki ailesine mektup

yazan gurbetçi Raşit, Almanya’da üzümün oldukça pahalı bir meyve olduğunu kendi bağlarının Almanya’da bulunsaydı çok büyük bir gelir getireceğini söyleyerek Yozgat ve Almanya’daki tarımsal ürünlerin değerini kıyaslar. Ayrıca mektubunda bağlarıyla tarımsal üretime katkıda bulunan Yozgat’ta “gül üzümü” denilen bir üzüm çeşidini tanıtır. Romanda bahsi geçen Beydiyar köyü soğanı da anlatıcının belirttiği gibi Çukurova’dan önce pazara inerek şehirlinin sofrasını süsleyen bir diğer tarım ürünüdür.

Çelo adlı romanında “Canları ucuzdu ama ekin pahalıydı” (Sayar, 2002, s. 86) sözleriyle ekinin köylü için önemini aktaran anlatıcı, tarımla uğraşan Çavuş ve ailesi aracılığıyla da Yozgat’ın Gündoğdu Köyü’nde yetiştirilen tarım ürünlerini sayar. Domates, patlıcan, salatalık, kavun ve karpuz yetiştirilen bostanda kavun ve karpuz fidesinin bakımını yapan Çavuş ve ailesinin kısaca tasvir edildiği bölümde fide yetiştiriciliği konusunda teknik bir bilgi de verilir. “Öyle toptan temizliğe kalkma. Bir böcek türeyip alttan, kökten kesmeye başlarsa, yazı yaban görürsün tarlaları. Üç beş dene bırak. Kurtarsınlar böceğin zulmünden kendilerini” (Sayar, 2002, s. 71).” sözleriyle Çavuş, kavun ve karpuz fidelerini özensizce tekleyen Fadiş’i fide temizliği konusunda uyarır. Bahsi geçen tekleme işlemi, ekim sırasında tohum çift gittiği için çift çıkan fidelerden birinin alınarak fidenin tek adete düşürülmesidir. Yazar, *Çelo*’da doğal afetlerin tarım faaliyetlerine verdiği zarara da değinir. Selle birlikte yiten bostanların ve birbirine yapışan ekinlerin ardından köylüler, sel felaketinin haziran ayından önce olması nedeniyle sevinirler. Çünkü “toprak mayısın haftasında ısınır Anadolu’da. İstersen at tohumu. Bekler bekler de mayısın haftasında gösterir kendini bir boy” (Sayar, 2002, s. 89). Tarımsal zararı karşılamaya çalışan köylüler, dere boyunu karıklar yaparak onarır, ardından da bakla ve pancar ekerek bostanlarını yeniler. Köylünün bu çabasıyla zamanın tarım faaliyetlerindeki önemi ve köylünün mücadelecı tavrı vurgulanır.

Abbas Sayar’ın Nail Bey’in bağında bekçilik yapan Hüseyin Ağa’nın hikâyesini anlattığı *Can Şenliği*’nde Yozgat’taki üzüm bağlarının; anı roman tarzındaki *Anılarda Yumak Yumak*’ta ise Amasya’nın en önemli tarım ürünlerinden genel olarak -sarımsı pembe (ben düşme) renkteki- erkenci bir kiraz çeşidinin bahsi geçer.

İç Anadolu’da hem bozkırların geniş bir alana yayılması hem de iklim şartlarına bağlı olarak bölgenin coğrafi yapısına en uygun hayvancılık çeşidi, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğidir. Mekân olarak İç Anadolu’nun seçildiği romanlarda da bunun örneklerini görmek mümkündür. *El Eli Yur El De Yüzü* romanında tiftik keçisi, oğlak, *Dik Bayır*’da koyun, *Çelo*’da ise koyun yetiştiriciliği ön plana çıkar. *Dik Bayır* romanında “koyun azalırsa dirliğiniz azalır, bu nedenle de çoğaltmaya bakın” diyen Temur Ağa, yeni bir yurt kuracak olan Salur Boyu’na hayvancılık konusunda önemli tavsiyelerde bulunur. Sözlerinin odağına bir bozkır hayvanı olan koyunun yerleştirildiği bu konuşma, koyun yetiştiriciliğinin de bir bilgi, deneyim, beceri bütünlüğü bir başka deyişle bir kültür olduğunun göstergesidir:

“Bir koyun bir insan besisi. Bir koyun, bir adamı dengeler. Onu sıkı tutun. Onları çoğaltmaya bakın! Koyun milleti altın ufağı. Koyun milleti bilen elinde Karun’un hazinesi. (...) Davarı, koyunu ağıl kokusundan pek uzağa salmaym (...) Bahar boyu nerde ot bulursanız hazne edin! Sizin ambarımız boş olsa da samanlığımız kit kit dolu olmalı” (Sayar, 2002a, s. 13-14).

Özetle İç Anadolu'nun geçim kaynağı olan koyunun köylü için önemli olduğunu uzun uzun anlatan yazar, tarım ve hayvancılığın birbirini desteklediği mesajını verir. Tarımın bir kolu olan hayvancılık faaliyetleri Abbas Sayar romanlarında ekonomik bir değer taşımaktadır. Bunun bir göstergesi de *El Eli Yur El De Yüzü* romanında bahsi geçen on yedi kuruştan satılan tiftiktir. Anlatıcıdan öğrendiğimize göre Yozgat'ın Çiçekdağı bölgesinde yaşamını sürdüren ve toprağı ekmediği için davarcılıkla uğraşan Kürtler, koyunla birlikte tiftik keçisi de yetiştirir. 1930'larda küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yanında keçilerden elde ettikleri tiftikleri çuvallar içinde satışa sunan Kürtler, ekonomiye farklı şekillerde katkı sağlamış olurlar. Aynı romanda İç Anadolu köylüsünün en önemli geçim kaynaklarından birinin küçükbaş hayvan yetiştiriciliği olduğu vurgulanarak hayvanların köylü için önemine de değinilir: "Evimin direği bunlar. Kuzularım, yavrularım, oğlaklarım, baş taçlarım deyip kucaklıyorlar ve kendilerini kendilerince huzur hanelerine oturuyorlardı. Haklıydı. On kuzu, sekiz oğlak gelecek günlerin umut direği idi" (Sayar, 2014, s. 101). Çünkü icra borçlarının bir kısmını bahar ayında elde ettikleri tiftikten karşılayan köylü için hayvanları geleceklelerinin sigortasıdır.

2.4. Ulaşım Coğrafyası: *Can Şenliği* romanında Yozgat'ın şehirlerarası ulaşım yolları ve şekilleri hakkında bilgi verilirken ulaşım araçlarındaki değişime de dikkat çekilir. Hüseyin Ağa'nın gözünden ulaşımın dünü ve bugünü anlatılarak İç Anadolu'daki ulaşımın genel bir perspektifinin çizildiği romanda değişimin ekonomik ve sosyal hayattaki etkisine de dikkat çekilir. Anlatıcının aktardığı gibi bütün nakliye işlerini Yozgat- Samsun şehirleri arasında hayvanlarla yapanlar, motorlu araçların ülkeye gelişi ile ulaşım araçları arasındaki rekabete yenik düşerek işsiz kalmıştır. Romanda eşeğiyle yük taşıyarak geçimini sağlayan Hüseyin Ağa, ulaşım yollarındaki üstünlüğün araba sahibi 93 Tatar muhacirlerine geçmesinden şikâyet ederken taşıma araçlarındaki değişimi şöyle anlatır: "Bütün yük develerin, haşavuzdan (haşa huzurdan) eşeklerin sırtındaydı. (...) Doksam üç Kırım muhacirleri getirdi arabayı, yaylıyı (...) Bizim elimizden işimizi almıştı bu araba. Gidip de at koşmak, gem takıp, takım kuşatmak, dizginleri ele almak içime yatmadı" (Sayar, 2011, s. 8, 41).

Anılarda Yumak Yumak adlı romanda Türkiye'nin ulaşım coğrafyasında Yozgat ili üzerinde bağlantı yolu niteliğiyle dikkat çeken İç Anadolu'yu Karadeniz'e bağlayan bir karayolundan söz edilir. Zihninde yer tutan gerçek bir kaza öyküsünü aktarırken anlatıcı, Yozgat ilindeki tarihi yolu, bağlantı noktalarıyla birlikte detaylıca tasvir eder: "Yozgat'a on üç km.de. Çalatlı köyü bitiminde bir yol ayrımı vardır. Bir yol Sivas'a bir yol da Alaca ve Çorum'a. İki de tarihi yoldur. Biri Orta Anadolu'yu Samsun'a yani Karadeniz'e bağlar; bir yol da Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars çizgili ile Kafkas iline" (Sayar, 2002b, s. 62).

El Eli Yur El De Yüzü romanında ise Türkiye'de şehir içi ulaşım sorununa dikkat çekilerek yol meselesi gündeme getirilir. Köyden şehre uzanan düzgün bir yol yoktur, köylünün yıllar içerisinde gide gele kendiliğinden açmış olduğu bir kağnılık yol da iklim şartlarına yenik düşmektedir. Özellikle de yağışlı havalarda köyden kente ulaşım köylü için eziyettir:

"Efendim, bir yerde bir köy varsa mutlaka bir yolu olacak, yolu olmayan bir köy gavminin ne adı olur ne sanı olur... Elimizin altında on otuz, elli yüz öncesinin bir cılgası var. (...) Bir yağmur yağmaya görsün, ayaklarımız bileğimize kadar çamurlara batar, incüğimizi söker, çamur soğuk kuyu lastik lastik ayakkabılarımızı ayağımızdan alır" Sayar, 2014, s. 62).

Köye gelen siyasilere yolla ilgili sorunlarını ayrıntılı olarak anlatan muhtar, köy, şose arası bir buçuk kilometre olan yolun genişletilip taş, kum dökülerek kısa sürede çözümlenebilecek basit bir mesele olduğuna vurgu yapar ve konuşmasında yolun coğrafyada resmî bir varlık kabulü/ sembolü olduğu kaydedilir.

2.5. Ticaret: *Can Şenliği*'nde yazar, Yozgat-Samsun ticaret yolundaki hattı çizerken taşınan ürünlerin çeşitliliğinden bahsederek iki şehir arasındaki ekonomik alışverişteki hareketliliğe vurgu yapar. Romanda Yozgat-Arapseydi-Alaca'dan Samsun'a uzanan ticaret yolunda Adapazarı'ndan Samsun'a buğday, mercimek, fasulye, nohut götürülürken Samsun'dan Adapazarı'na da gazyağı, pırtı ve şeker getirilmektedir. Bu ticarete "iki başlı Samsun kirası" (Sayar, 2011, s. 8) tabirinin kullanıldığı şekerin en kârlı ürünlerden biri olduğu belirtilir.

El Eli Yur El De Yüzü romanında Yozgat iline yaklaşık yetmiş kilometre uzaklıktaki Sarıkaya ilçesinde kurulan halk pazarı tasvir edilir. Yozgat ve Kayseri gibi çevre illerden de alıcıları ve satıcıları bulunan Sarıkaya ilçe pazarı oldukça hareketli bir ticarî mekândır. Pazarda bahsi geçen dikkat çekici alışverişlerden biri, tiftik alımıdır; köylüler, bütün emeklerini tiftik tüccarının biçtiği fiyattan satarken kandırılır. Tiftik ticaretinin anlatıldığı romanda pazarın ilçenin ekonomik yapısındaki yeri ve ticaretteki önemi vurgulanırken ticari ilişkiler de mercek altına alınır. Yazarın da vurguladığı gibi saf Anadolu köylüsü muhakeme yeteneğinden uzak olduğu için ticari ilişkileri zayıftır: "Bizim köylü pazarda alışverişlerinde neye uğradığını bilmez. Şöyle bir yola çıkınca elli yüz metre gider gitmez, merkebinde ayaklarını sallarken kendi kendine düşünmeye başlar" (Sayar, 2014, s. 102). Romanın ilerleyen sayfalarında koyun ve tiftik satışının yapıldığı Yozgat'ın Salı pazarına gönderme yapılır. *Anılarda Yumak Yumak* romanında ise ayrıntıya girilmeyip birkaç cümle ile değinilen geleneksel ticaret mekânı, Zile Pazarı'dır: "Haftanın bir günü bir pazar olur, üç beş seyyar esnaf ya gelir, ya gelmez. Motor yok. At, eşsek, kıcıkırık tekleme araba... Kazanın tekmi bu... Zile pazarı 'meşhur' derler" (Sayar, 2002b, s. 87).

Sayar, romanlarında Yozgat şehrinin ekonomik yapısını oluşturan dinamiklerin yanında ekonomiye katkı sağlayan belirli bir kesimden ve farklı meslek gruplarından da bahseder. *Can Şenliği* romanında kalaycılık ve semercilik gibi günümüzde kaybolmaya yüz tutan meslekleri icra eden zanaatkârlar ekonomiye destek olmakla birlikte mesleği öğrettiği çıraklarıyla ekonomik işgücü de oluşturmaktadırlar. *Can Şenliği*'nde Hüseyin Ağa, okumayan evlatlarını zanaatkâr olmaları için gayrimüslimlerin yanına çırak olarak verir:

"Birini semercinin yanına verdim. Birini de kalaycının yanına verdim. Kalaycı Ermeni idi. Zaten bütün kalaycılar o millettendi. Bizimki daha ilk gün isyan bayrağını çekip geldi: 'Ben gitmem. Kalaycılık Ermeni işiymiş. Ben gâvur işi yapmam. Güldüm. Ya ne işi yaparsın yaorum? dedim. 'Müslüman işi olsun' dedi. (...) 'Ulan' dedim. Şehirde yirmi semerci varsa onun da on beşi Ermeni. Hangi Müslüman işini soruyorsun?... Adamın Müslümanı, Ermenisi, Rumu olur" (Sayar, 2011, s. 24).

Alıntıdan da çıkarılabileceği gibi Yozgat'ta şehir ekonomisinin farklı kollarında etkin olarak gayrimüslimler görülmektedir. "O zaman tüccarın cümlesi Ermeniden, Rumdandı" (Sayar, 2011, s. 8) sözünden de anlaşıldığı gibi 1900'lerin ilk çeyreğinde ticarî faaliyetlerde başı gayrimüslimler çekmektedir. Kurgunun devamında gayrimüslimlerin ticarî faaliyetleriyle ilgili daha detaylı bilgi veren

anlatıcı, ekonomiyi elinde tutan tüccarların isimlerini sayarak şehrin ekonomik yapısının görüntüsünü çizer. Atamyanlar, Pandeliyanlar gibi büyük mağaza sahiplerinin karşısında üç beş Türk de bakkal işleterek ekonomik döngüye dâhil olur.

Dik Bayır romanında ekonomik coğrafyanın bir unsuru olarak bölgede kurulması planlanan yalnız hayata geçirilmeyen şarap ve tuğla fabrikalarının sözü geçer. Gani'nin Almanya'ya gitmek için devletten işçi kontenjanı almaya çalıştığı sırada Köy Kalkınma Kooperatif'i önderliğinde bir fabrika açma konusu gündeme gelir. Üretim fazlası üzümün değerlendirilmesi için düşünülen şarap fabrikası kurma düşüncesine sıcak bakmayan köylü, tuğla fabrikası konusunda fikir birliğine varır. Beydiyar köyü toprağının yetkililer tarafından kiremit için uygun bulunmasıyla devletten tuğla fabrikası kurulması onayı alınır.

2.6. Turizm Coğrafyası: Abbas Sayar'ın ve Hâkim Canân'ın anıları olmak üzere iki ayrı kişinin iç içe geçmiş yaşamından kesitler sunduğu *Anılar Yumak Yumak* adlı romanında tarihî ve turistik mekânlar üzerinden coğrafyanın turizm değerlerine de yer verilir. Romanın İstanbul ayağında Şişli'ye taşınarak kendine yeni bir düzen kuran Hâkim Canan'ın gözünden İstanbul'un turist çeken gözde semtleri kısaca tanıtılır. 1940'lara denk gelen dönemde Beyoğlu başta olmak üzere İstanbul farklı semtleriyle yerel turistlerin ilgi odağıdır:

"O zaman Şişli İstanbul'un tac-ı devleti olmaya namzet. Beyoğlu-Pera- büyük saltanatını sürdürüyor. Beylerin şahı bir Beyoğlu... Beyoğlu'na çıkmak, İstiklal caddesinde bir tur atmak, Taksim'e doğru yürümek, bir ibadetti sanki... Fatihlisi, Eyüblüsü, Kadıköylüsü hasılı tüm İstanbullusu 'Beyoğlu'na çıktı" diye öğünürlerdi... Ben de arada bir tramvaya biner, Galatasaray'a inerdim. Pasta salonları vardı. Nisuvaz vardı. Büyük bir salon... Şairler, sanatkârlar gelirdi. Edib, âlim zatların sohbet yuvası idi. Bir sütlü kahve içer, yeniden tramvaya binip Osmanbey'i bulurdum" (Sayar, 2002b, s. 83).

Anılar Yumak Yumak'ta küçük bir İstanbul panoraması çizen yazar, İstanbul'un farklı, popüler semtlerinde eğlenme ve dinlenme amaçlı faaliyetleri özetleyerek şehir turizmini örneklendirir. Yazar, turizm coğrafyası açısından İstanbul'un, doğal coğrafi kaynakların dışında beşerî kaynaklar içindeki çekiciliğine vurgu yapar. *Anılar Yumak Yumak* romanın bir diğer ayağını oluşturan Tokat- Zile'de ise coğrafyayı keşfe çıkan yazar-anlatıcının ifadeleri şehrin tarihî ve turistik kimliğini tanıtmaya açısından önemlidir. Zile ilçe merkezindeki Zile Kalesi'ni gezen anlatıcı, antik çağlarda kurulmuş kalenin şehrin her yerini gören manzarasına hayran olur: "Kale'den Zile'ye ve dört bir yönüne bakmak gerçekten güzel. Üstelik tepeden bakışın başka bir tadı oluyor... Kale Roma devri. Sanırım sonraları bir iki onarım görmüş... Kale Alanının içi bir hayli geniş" (Sayar, 2002b, s. 16).

2.7. Kültürel Yapı ve Coğrafya: Sayar'ın romanları, kültür coğrafyası açısından oldukça zengindir. Bunun da en açık göstergesi; yazarın eserlerinde coğrafi konumunun dil, din, örf, âdet, giyim, gıda, müzik ve sanat gibi kültürel unsurlar üzerindeki etkisinin tespiti ve incelemesine dayalı yapılan çalışmalardır. "Abbas Sayar'ın Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları" adlı yüksek lisans tezinde "Dil Anlatım, Halk Şiiri, Anlatmalar, Kalıplaşmış Sözler, Dayanışma ve Yardımlaşma, Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler, Halk Şiiri, İnanışlar, Halk Oyunları, Giyim Kuşam, Halk Mimarîsi, Halk Mutfağı" gibi kültürel coğrafyanın sınırları içinde yer alabilecek birçok başlık geniş çapta

incelenir. Kurul'un (2018, s. 111) çalışmasında belirttiği gibi Sayar, köylü halkın evlenme, gurbete uğurlama, ölüm vb. yaşam tarzı ve ritüellerini, Yozgat ve çevresinde kullanılan atasözleri, deyimleri, yemin, küfür, argo sözler, dualar ve beddualarla birlikte yaşadığı coğrafyayı bütün yönleriyle okuyucuya sunmayı başarabilmiştir. Çalışmanın boyutunu aşacağı düşüncesiyle kültürel coğrafya başlığı altında yer alabilecek unsurlardan birkaç örnek verilecektir.

Kültürel coğrafyanın dile yansıyan en bariz özelliklerinden biri olan yerel ağız kullanımı, Sayar romanlarının en dikkat çeken özelliklerinden biridir. *Çelo, Dik Bayır, El Eli Yur El De Yüzü, Can Şenliği* romanları İç Anadolu ağzına ait kelime veya söz grupları açısından oldukça zengindir: "Yook, Anam haklı... Raşit'in akıl yakasına eyi yapışmalı... İş zora gelirse beni alacağı güne dek babaevimde kalırım. Muhanetlerini çekmem" (Sayar, 2002, s. 109). Roman kişilerinin monolog ve diyaloglarında baştan sona kullanılan yerel ağız, coğrafyanın romana yansıyan dilidir; metne canlılık, inandırıcılık ve gerçekçilik kazandırmıştır. Anlatımını kuvvetlendirmek amacıyla ağzı araç olarak kullanan yazarın, toplumsal statü ve rollerine uygun olarak konuştuğu roman kişileriyle çok yönlü bir dil kullanıcısı; Yozgat ve yöresinde kullanılan ağız özelliklerini içeren kelimelerin çokluğu kültür elçisi olduğunu göstermektedir.

Romanlarda coğrafyanın yansıtıcısı ve taşıyıcısı olarak sözlü kültür unsurlarına da rastlanır. Bu başlık altında yer alan halk şiiirleri ve türküler, esere çeşitlilik ve zenginlik katar. *El Eli Yur El De Yüzü* adlı romanında âşıklık geleneğinin icra eden yöresel bir şairi ve eserini kurguya taşıyan yazar, halk şiiiriyle coğrafyanın kültürel belleğini geçmişten bugüne taşımış olur:

"Bizim Yozgat'ta haccav Kasım Kazancıkhoğlu adlı bir şair vardı. Rahmet olsun! Bir aralık umutlu bir şiiir yazmış, pek yazmazdı ya!..

Deli gönül ne gamlanın

Dolacaktır çile bir gün

Süre süre bahar gelir

Bülbül konar güle bir gün" (Sayar, 2014, s. 94).

Müzik türlerinin mekân yönüyle ilgilenen müzik coğrafyasına göre bölgesel karaktere de sahip olan türküler, coğrafyanın beş ana konusu (coğrafi konum, bölge, yerlilik duygusu, insan-çevre ilişkileri ve yayılım) ile ilgili zengin örnekler içerir. Lokasyonun türkülerin coğrafi kökeni ile ilgisi olmasının yanında yerleşme adlarını içeren türkülere toponomik türküler denilir (Uğur, 2015, s. 252). Bu bağlamda Sayar'ın *El Eli Yur El De Yüzü* romanında yer alan bölgesel kimliğin bir aktarıcısı rolündeki türküyle türkülerdeki coğrafya da örneklendirilir:

"Yozgat'ı sel almış soğluğu duman

Ciğerden seviyom vallahi inan

Ölüp de kabire girdiğim zaman

Ben susayım kemiklerim söylesin" (Sayar, 2014, s. 58).

Romanlarında Türk gelenek ve göreneklerine de farklı başlıklarda yer veren Abbas Sayar, *Can Şenliği*'nde evlilikle birlikte iç güveysilik âdetine yer verir. Yalnızlığına bir yoldaş, başına da bir çatı arayan seksen yaşındaki evsiz Hüseyin Ağa, şans eseri bir evlilik fırsatı yakalar. Bekçilik yaptığı köyde tesadüfen tanıştığı genç bir kadına yardım eden Hüseyin Ağa, onun dul annesiyle evlenerek iç güveysi olur. Romanda Türk gelenek ve göreneklerine uygun olarak evlilik sürecinde kız isteme, dinî nikâh gibi törenler gelin ve damadın hem yaşına hem de ekonomik durumlarına uygun olarak sade ve hızlı bir şekilde yerine getirilir: "Hocanın geldiğini söylediler. Ev, tümüyle ayaklandı. Vaktin darlığından hemen nikâha geçildi. Fadik Hatun'un vekili oldu Mustafa Ağa... Ve nikâh kıyıldı. Dualar okundu." (Sayar,2011, s. 143)

Abbas Sayar, sınırlı da olsa kültürel coğrafya alanına ait unsurlardan biri olan yemek ve sofraya kültürünü kimi zaman İç Anadolu'da bir kış hazırlığından kimi zaman misafire ikram edilen yiyeceklerden kimi zaman da yöre halkının sofraya tasvirlerinden örneklenerek eserlerine taşır. *Dik Bayır*'da Yozgat'ın köylerine bağ bozumu için gelen ortakçı ailelerin kış hazırlıkları anlatılırken yöreye has yiyecekler tanıtır: "Bağ bozumu... Sonra bağ kaynatma... Çalma, pekmez, ekşi... Ceviz, ceviz sucuğu... Yarma, bulgur..." (Sayar, 2002a, s. 23) *Çelo* romanında yeğeni ile barışmak isteyen Eset Çavuş'un varlıklı bir aile olduğunun bir göstergesi olan sofraya, İç Anadolu'daki maddî kültür öğelerinin örnekleriyle doludur: "Peşkirler, kaşıklar. Kaşıklar işlemeli Konya kaşığı. Peşkirler sırmalı Yozgat işi... Kaplar kalaylı tümünden. Sanırsın üç gün önce Tokat pazarından alınmış. Eset Çavuş: -Haydi, oğlum! dedi. El sofrası değil bu sofraya. Emmi sofrası... Emmi sofrası ile baba sofrasında ayrılık gayrılık aranmaz. İyice al sokum (lokma)larını..." (Sayar, 2002, s. 102).

Bir coğrafyanın tanınmasında bir diğer önemli unsur da geleneğin etkisiyle şekillenen halk inanışlarıdır. Halk kültürümüzde yaşayan, kötü bakış, kötü göz ve kötü enerji olarak tanımlanan nazardan korunmak için birçok yola başvurulur. Abbas Sayar'ın *Çelo* romanında Eset Çavuş ineğinin hastalanmasını nazara bağlayarak çözümünü üzerlik yakmada bulur: "-Elâlemin gözü bizde. Nazar üstümüzden eksik değil. Git! Biraz üzerlik getir içerden. Tütüt her bir yana." (Sayar, 2002, s. 80) Bir bâtil inanış örneğine de rastlanan romanda hasta ineğinin iyileştiremeyen Eset Çavuş, hayvanın âkıbetini öğrenmek için ip falı baktırır: "Ali ağa yelek cebinden iki metrelik bir sicim parçası çıkardı. İpe eliyle şekiller verdi. Ve ineğin üzerinde ipi dört kez salladı. Sonra sicimi ilmekler hâline getirdi. Bir süre ipteki şekillere baktı. Yüzündeki asıklık arttı: 'Kessin! Bu inek kurtulamaz' dedi." (Sayar, 2002, s. 80)

Romanlarında atasözlerini sıklıkla kullanan Abbas Sayar, halkın coğrafî deneyimlerini de bu özlü sözlerle aktarmıştır. Çalışma kapsamına uygunluğu açısından romanlarda coğrafyayla ilişkilendirilebilen ya da coğrafî unsurların yer aldığı atasözleri ve deyim örnekleri mevcuttur:

"Yel kabarır sel olur" (Sayar,2002, s. 93).

"Havanın abadı sabadı yok" (Sayar, 2002, s. 86).

"Karayelin de çalımı bozulur" (Sayar, 2015, s. 88).

"Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi" (Sayar, 2015, s. 9).

"Yazın abanı al, kışın ister al ister alma" (Sayar, 2015, s. 77).

“*Sel gider, kum kalır*” (Sayar, 2014, s. 22).

“*Gün ola harman ola*” (Sayar, 2002, s. 37).

Romanlarında Anadolu köylüsünü tasvir eden Abbas Sayar, aile üyelerinden başlayarak arkadaşlık, komşuluk, hemşehrîlik... gibi birçok toplumsal ağın ilişkilerini mercek altına alır. İşsizlik, geçim derdi, yoksulluk ve çaresizliğin cehaletle birleşerek köylünün bireysel ve toplumsal ilişkilerinin bozulması romanlardaki eleştirilerin odak noktasıdır. Bu bozulmanın görünen yüzünde rekabet, çekişme ve kıskançlık yer alsa da sorunun kaynağında değer yitimi; kökeninde ise ekonomik koşullar yatmaktadır. Anadolu köylüsünün bütün ilişkilerini etkileyen yoksulluğun boyutlarını daha net görmek için *Çelo*'da resmedilen trajik tabloya daha yakından bakmak gereklidir: “Bir avuç bulgur vardır Anadolu köylüsünün kursağında. Ve bunun için “ha babam da ha babam” herkes kendini yer bulgur yerine (...) Sonra bitmez hikâye damların altındaki toprak odalarda sürüp gider... Rezilliğin daniskası olarak” (Sayar, 2002, s. 49) Anadolu köylüsünü yalnızlaştırıp birbirinden uzaklaştıran yoksulluk, hem gençlerin hem yetişkinlerin komşuluk, arkadaşlık, dostluk ilişkilerini de etkiler ve çıkarların çatıştığı noktalarda hırs, yarış ve çekememezlik birlik ve beraberliğin önüne geçer. Yine *Çelo* romanın ilerleyen bölümlerinde köydeki ilişkiler, şehrî bir karakterin gözünden betimlenir: “Kim kimi çeker köy yerinde? Kim kimin onmasını ister? Kim kimin iki yakasının bir araya gelmesini ister?” (Sayar, 2002, s. 56) Bu tespitle yazar, köylülerin birbirine benzer bir tavır sergilemelerinde önemli bir etmenin coğrafi şartlar olduğuna işaret eder. Karabulut'un (2011, s. 334) da vurguladığı gibi Anadolu köylüsünün kötü ekonomik koşullarda, ahlakî değerlerini yitirmeye başladığı bir ‘toplumda iyi ve namuslu kalmak mümkün değildir’ ana düşüncesi, Abbas Sayar'ın bütün romanlarında görülür. “Bir bölgenin coğrafyası, o bölgede yaşayan insanların hem fiziksel özelliklerinin ve hem de karakterinin şekillenmesinde önemli bir etkidir. Yazar, coğrafyanın roman karakterlerinin psikolojisi üzerindeki etkisine yer vermeyi tercih etmiş, bunu da çoğunlukla diyaloglar aracılığıyla yapmıştır.

2.8. Siyasî Yapı ve Coğrafya: Sayar, kendisinin içinde olduğu ve yakından gözlemlediği siyasi faaliyetlerin bazılarını yurttaşın gözünden eserlerine taşır. Bu noktadan bakıldığında çok partili hayatın getirdiği siyasi çekişmeler, köyden kente göç, sosyal güvence eksikliği, işsizlik, siyasîlerin seçim propagandaları ve vaatleri, oyunu koz olarak kullanan köylüler, oy toplamak için asılsız vaatlerle köylüyü kandıran politikacılar gibi birçok başlığın kurguya yerleştiği görülür. Özetle 1950-1960 dönemi Türk siyasî hayatı, yazarın romanlarında genellikle politikacı kimliğinden uzak tarafsız ve eleştirel bir dille yansıtılmaya çalışılır. Romanlarında bahsi geçen siyasî faaliyetler ya yerel meseleleri çözmeye odaklı ya da ülke politikalarının yöredeki yansımalarıdır; ayrıca siyasî eylemlerin bölgenin coğrafi özelliklerine bağlı olarak şekillendiğini de görmek mümkündür. Bunun en önemli göstergesi, çok partili hayata geçiş süreciyle şekillenen tarım politikasıdır.

Türkiye'nin ekonomik coğrafyasını etkileyen ve tarım politikalarını değiştiren en önemli etkenlerden biri Marshall Planı çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Marshall yardımı başlığı altında modern ziraat tekniklerinin yaygınlaştırılması, tarımda makineleşme, çiftçi için kolay kredi gibi ülkenin tarım politikalarını değiştirecek birçok olanak sunulmuştur (Bülbul, 2006, s. 37-38). Türkiye'ye Marshall Planı çerçevesinde gönderilen ilk traktörlerle ziraat işleri zamanında ve ucuz işçilikle yapılırken insan ve hayvan gücünün yetersiz kaldığı işler yapılabilir hâle gelmiş; yalnız, beraberinde işsizlik ve göç

gibi sorunları da getirmiştir. Daha önce de değinildiği gibi tarım politikalarındaki kararlar işgücü ihtiyacıyla köyden kente/ farklı ülkeye göç meselesini gündeme getirmiş, Sayar da romanlarında bu durumu işlemiştir.

2.8.1. İthal traktör ve tarım makinaları: *Çelo* romanında 1951-1952'lerde yüzlerce köyün ilk kez traktör gördüğünü söyleyen yazar, köylünün traktörle ilk tanışmasını büyük bir heyecanla anlatır. Yozgat'ta gördüğü traktörü övgü dolu sözlerle amcasına anlatan Çelo, hayatını kolaylaştıracağına inandığı ve büyük arzuyla istediği bu motorlu taşıtı "altmış ata eş değer" gücünde diye tanıtır. Bu tasvirde ülkedeki ilk ithal edilen traktörlerin markalarına da değinilir: "Karacaviran'daki Abi'nin bir motoru vardı. İngiliz gâvurunun yaptığı bir motor. Fortson derlerdi adına. (...) Hele Amerikan gâvurundan gelmiş bir Meseharis var" (Sayar, 2002, s. 190).

Sayar'ın aynı konuya farklı bir pencereden baktığı *El Eli Yur, El De Yüzü* romanında traktörlerin ve biçerdöverlerin ülkeye geliş süreci detaylıca anlatılır. Anlatıcı çocukluk dönemine denk gelen bu dönemi ayrıntılarıyla anlatırken 1950 Marshall planından çok daha önce 1928'lerde Atatürk tarafından traktörün ithal edildiği bilgisini verir. Köylüyü karasabandan kurtarmak için beş yüz dönüm arazisi olanlara tashih etmek üzere İngiltere'den gelen Fordson marka traktörler, 929'da ekonomik krizin çıkmasıyla köylü için bir külfete dönüşerek çürümeye terk edilir. 1929'larda kriz nedeniyle susan motorlu araçların sesi Marshall yardımından sonra tekrar duyulmaya başlar, 50'den önce kısıtlıda olsa traktörlerle biçerdöverler ülkeye giriş yapar. Tarımda hareketliliğin başladığı 1951 yılının genel panoraması romanda Yozgat üzerinden çizilir: "Yıl 1951, Sekili. DP'nin eli çiftçiye cömertçe açılmış; ova köylerinde traktörler cirit oynamaya başlamış. O günlerde sekiz, dokuz bin lira olan bir traktörü Zirai Donatımdan almak, arzuhalciye vereceğin iki buçuk lira ücretle olanaklı..." (Sayar, 2014, s. 10) Romanda Demokrat Parti kolay kredilerle çiftçiyi borçlandırarak onlara traktör vermekle kalmaz, maliye arazilerini de kamuya açarak tarlalarını büyütür. İlk yıllara hava koşullarının da yardımıyla iyi bir hasat dönemi geçiren çiftçinin mutluluğu uzun sürmez, kredi borçlarının ödeme ayları gelince acı gerçekle yüzleşilir. Geçici bir refah ortamının ardından gelen kriz döneminin tasviri; hem plansız yatırımın hem de tarım politikalarında sürdürülen yanlış politikaların bir eleştirisidir, denilebilir.

2.8.2. Tarımsal teşvik ve kredi sorunu: Abbas Sayar'ın romanlarında Türkiye'deki tarım politikalarının uzantılarından biri de köylülerin bitmeyen kredi borçlarıdır. Farklı romanlarında eleştirel bir tavırla konuyu gündeme getiren yazar, köylüyü sürekli borçlandıran tarım kredilerin Demokrat Partinin seçim politikaları çerçevesinde değerlendirir. Yazarın gözünde kredi ya bir seçim vaadi ya da köylüye oylarının karşılığı olarak sunulan bir ödüldür. Tarımdan hayvancılığa birçok çeşidiyle krediler, köylüye umut vaat etse de köylünün asıl problemlerini çözmez. Bu nedenle çok kolay şekilde verilen yalnız zor şartlarda ödenen krediler aracılığıyla yoksulluk içindeki köylünün ihtiyaçlarının geçici çözümlerle geçiştirilmesi eleştirilir. *El Eli Yur El De Yüzü* romanında milletvekillerinin seçim propagandasının bir parçası olan krediler, çeşitliliği ile ön plana çıkar. Romanda öküz, katır, arı kredisinden kooperatif kredilerine kadar birçok kredi imkânının sağlanması ayrıca dolu nedeniyle zarar gören köylülere kredi borçlarını ödemek için yeni bir kredi verilmesi de durumun vehametini gösterir. Bu durum politikacıların söylemlerine de şöyle yansır: "Sizin zorunluluğunuz Ziraat Bankası kredileridir. (...) Canınız istediğiniz kadar kredi alın. Bu memleket, bu devlet, bu millet, bu hükümet

sayemizde size sahip çıkacaktır (Sayar, 2014, s. 39). Romanın ilerleyen sayfalarında arısı olmadığı hâlde hile ile arı kredisi almaya çalışan köylünün kafası karışıktır çünkü yoksul köylünün kredi borcunu krediyile ödemeye çalışırken düştüğü borç batağından çıkmak için yaptığı hesap da girdiği yol da en başından yanlıştır: “Her arı başına yirmi beş otuz lira... İcracıdan bir defteri daha sildiririz. (...) Pangadan aldığın parayla sürekçinin taksitini kapatırsın, gelecek yıl panga icracıyı başına diker. Ver aldığın krediyi” (Sayar, 2014, s. 122-123). Bu, köylüyü isyan ettiren bir döngüdür ve asıl şikâyet edilen de bu durumdur.

Çelo romanında da sel nedeniyle ürünü mahvolan köylü, umut içinde hasar tespiti için keşifçi beklemektedir. Hükümetin vereceği hasar tespit raporuyla sorunların tam olarak çözülmeyeceğini bilse de köylü yine de çabalar. Bu arayış içinde borçların yükü altında ezilen köylünün aldığı kredilerin çokluğu ve çeşitliği karşısındaki hayretten çok çaresizliği şöyle dile getirilir: “Neler de almışık. Buğday borcu, hayvan borcu, yem borcu... Gübre borcu. Tohumluk borcu. Borç, borç, borç...Allahın doğrusu alırken şahin gibiyiz, verirken karga” (Sayar, 2002, s. 130) Tarım politikalarında sürdürülen tavrın birçok noktada eksik olduğu, alınan kredilerin tarım ve hayvancılığı desteklemenin ötesinde sorunları da çözmediği yazarın kurgu arasında verdiği iletilerdir.

Sonuç

Abbas Sayar, coğrafyanın insan için değerini bilir ve eserlerinde de bunu hissettirir. Mekânı kurgunun sıradan bir bileşeni olarak görmeyen yazar; mekânı, mekânın insan ve toplum üzerindeki etkisini çok yönlü bir bakış ve gerçekçi bir yaklaşımla romanlarına taşımıştır. Orta Anadolu bölgesinin iklimi, yer şekilleri, demografik yapısı, kültürü, ekonomisi ve bölge insanının psikolojisi gibi farklı başlıklar altında incelenebilecek zengin bir coğrafi malzemeye sahip olan Sayar’ın romanları, bu yönüyle coğrafya merkezli (géo-littéraire) okuma için oldukça uygundur. Örneğin romanlarında iklim, bitki örtüsü, yer şekilleri ve coğrafi konum gibi konulara yer veren Sayar, “fizikî coğrafya” başlığı altında ele alınabilecek Orta Anadolu’ya ait birçok özellikten bahsetmiştir. Orta Anadolu’da iklimin gündelik yaşam üzerindeki etkisi ve tarımla hayatını sürdüren köylü için anlamı, kurguda sıklıkla durulan konulardan biridir ve bu nedenle incelemede de iklim başlığı geniş yer kaplamıştır. İklim, üretim ve yaşam arasındaki bağa dikkat çekilen romanlarda iklimin insanlar, bitkiler ve hayvanlar için önemi, Orta Anadolu coğrafyasında kışın zorluğu, iklimin insan psikolojisi üzerindeki etkisi, iklim şartlarına uyum sağlamaya çalışan insanların çabası anlatılmıştır. İklim şartlarına bağlı olarak kuraklıktan ve kıtlıktan korkan çiftçilerin bozkırda verdiği mücadelenin yanında köylünün iklime, bazı mevsimlere hatta aylara bakışına da yer verilmiştir. Örneğin Orta Anadolu köylüsünün gözünde “güdük şubat” ya da “tez geçer” adıyla bilinen şubat ayı, aydan sayılmazken nisan ve mayıs sevinçle beklenen özel aylardır. Tarımda sulamanın yetersizliği nedeniyle çiftçi için yağmurun önemi, suyun ve rüzgârın tarımsal üretimdeki yeri de kurguya taşınan diğer coğrafi unsurlardır. Gökyüzüne bakarak bulutların şekli, rüzgârın yönü, sıcaklığın şiddeti gibi birçok dinamikle hava tahminlerinde bulunan köylünün yerel iklim bilgisi yağış tahminleriyle örneklendirilirken iklim başlığı altında yağmur duası, kırkikindi yağışları, meteorolojik kökenli afetlere de değinilmiştir. Bitki örtüsü ve yer şekilleri başlığı altında bozkır araziler, dik kayalıklardan oluşan mağaralar, akarsu ve bağların yanında Anadolu insanı için toprağın anlamı, fiziki coğrafyanın bireyin

karakteri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Abbas Sayar'ın romanlarındaki tasvirlerde yer şekilleri ve bitki örtüsü açısından Orta Anadolu bölgesinin tipik özelliklerini çoğunlukla görmek mümkündür.

Beşerî ve ekonomik coğrafya başlığı altında değerlendirilebilecek özellikleri de romanlarına taşıyan Sayar, Orta Anadolu bölgesinin yerleşim düzeni, demografik ve etnik yapısını anlatırken göç sorununa geniş bir yer ayırmıştır. Romanlarında hem iç ve hem de dış göç sorununu kurgunun odağına taşıyan yazar; 1960 yılından sonra sanayileşme hızının artmasıyla bekçilik, kapıcılık, amelelik gibi işler yapmak üzere Ankara, İstanbul, Kırıkkale gibi şehirlere ya da Almanya'ya uzanan işçi göçünü farklı açılardan anlatmıştır. Dış göçün sebepleri, hazırlık süreci ile birlikte göçün zorlukları, aile bireyleri ve insan psikolojisi üzerindeki etkileri gözler önüne serilen romanlarda genç nüfusun işsizlik sorunu ve geçim sıkıntısı nedeniyle göç etmek zorunda kaldığı vurgulanmıştır.

Ekonomik coğrafyanın çalışma alanlarına giren konulara da yer verilen Abbas Sayar romanlarında coğrafyaya bağlı olarak şekillenen tarım, hayvancılık, ticaret, turizm ve ulaşım faaliyetlerine de temas edilmiştir. Orta Anadolu'yu temsil eden roman kişilerinin temel geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılık olduğuna dikkat çeken yazar, Yozgat'a bağlı (Zağcıoğlu, B(S)eydiyar. vd..) köylerdeki tarımsal ve hayvansal faaliyetler hakkında detaylı bilgiler vermiştir. İklimin, arazi yapısının, artan nüfusun, doğal afetlerin tarım faaliyetlerine etkisi; tarımdan elde edilen verim; tarım ürünlerinin çeşidi; tarımı zorlaştıran etkenler; sulu tarım, ilkel ve modern tarım yöntemleri gibi birçok konuya değinirken İç Anadolu bölgesinin tarıma dayalı ekonomik yapısına geniş ölçüde yer ayrılmıştır. Ayrıca romanlarda kuraklık, verimsiz araziler ve sulama gibi nedenlerle tarım faaliyetlerinin halkın geçimini sağlamada yetersiz kalmasından şikâyet edilmiştir. Tarım ve hayvancılığın birbirini desteklediği mesajı verilen romanlarda küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin ekonomik bir değer taşıdığı dikkatlere sunulmuştur. Romanlarda ulaşım coğrafyasının kapsamına giren İç Anadolu bölgesinin ulaşım yollarının tasviri, ulaşım araçlarındaki değişim, şehir içi ulaşım ve yol sorunu ile İstanbul ve Amasya'daki tarihî ve turistik mekânlar üzerinden coğrafyanın turizm değerlerine de yer verilmiştir. Ayrıca ele alınan romanlarda insanlar arası ilişkiler, yerel ağız kullanımı, yemek ve sofrâ kültürü, gelenek- görenek, halk inanışları gibi belirgin kültürel coğrafi unsurlarla ilgili bilgilerin çokluğu, coğrafyanın zengin kültürünün yazar tarafından esere taşıdığı bir göstergesidir.

Coğrafyayı kader olarak gören bireyin yaşamını, coğrafi algısını ve coğrafya ile şekillenen karakterini başarılı şekilde anlatan Sayar; romanlarında birey-birey çatışmasının yanında birey ve doğâ çatışmasını da kurgunun merkezine yerleştirerek coğrafyanın yaşam üzerindeki belirleyiciliğine dikkat çekmiştir. Coğrafyanın gerçeğini kurmacaya yansıtırken bir taraftan coğrafyayı şekillendiren insanı diğer taraftan insanı şekillendiren coğrafyayı tasvir eden Sayar, coğrafyanın insan yaşamındaki önemini etkileyici bir dille ortaya koymuştur. Romanlarında coğrafya ile edebî üretime katkı sunan yazar, Orta Anadolu coğrafyasının fizikî, ekonomik, sosyal, kültürel ve beşerî gerçekleri yanında mekânın birey ve toplum tarafından nasıl algılandığını da aktararak eserlerine anlam kazandırmıştır. Aynı zamanda okurun kurgunun sınırları içinde coğrafyanın tarihe ve toplumsal belleğe kazınan yönlerini düşünmesi/ anlaması ve anlamlandırması/ sorgulaması için de fırsat yaratmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu makale, etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Bülbül, B. (2006). *Marshall planı ve Türkiye’de uygulaması 1948-1957* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinç, A. (1970, Aralık 15). Bozkır yıldızı. *Bozok*, nr. 5147, s. 1.
- Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. F. (2020). *Genel beşeri ve ekonomik coğrafya* (11. Baskı). Pegem Akademi.
- Gökşen Garan, B. (2019). Ahmet Mithat Efendi ve Kafkas coğrafyası (Coğrafya merkezli okuma ekseninde Gürcü Kızı ve Kafkas), *XIV. Uluslararası Büyük Türk Dili kurultayı bildirileri kitabı* içinde (ss. 120-135). Yunus Emre Enstitüsü.
- Kaçmaz, M., & Kaçmaz, P. (2019). Edebiyat coğrafyası: Elif Şafak romanlarının coğrafî terim ve mekân analizleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (73), 53-60. <https://doi.org/10.17211/tcd.585678>.
- Karabulut, R. (2011). *Nail Abbas Sayar* (Yayımlanmamış doktora tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya merkezli okuma. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(I), 423-433. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.552>.
- Kefeli, E. (2019). Edebiyat coğrafya ilişkisi. İçinde D. Ardalı Büyükerman, S. Şahin, B. Öztürk & T. Ural (Eds.), *Edebiyatın izinde edebiyat ve coğrafyalar* (ss. 13-23). Bağlam Yayıncılık.
- Kurul, E. (2018). *Abbas Sayar’ın eserlerinde halk bilimi unsurları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, E. (1980). *Türk ve Dünya edebiyatı*. SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Özer, H. (2021). Coğrafya merkezli okuma ışığında Rıfat Ilgaz’ın Yıldız Karayel romanı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (6), 38-51. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1017843>.
- Pareldo, E. (2016). *Literature and geography- the writing of space throughout history*. Cambridge Scholars Publishing.
- Sayar, A. (2002). *Çelo*. Ötüken Yayıncılık.
- Sayar, A. (2002a). *Dik bayır*. Ötüken Yayıncılık.
- Sayar, A. (2002b). *Anılarda yumak yumak*. Ötüken Yayıncılık.
- Sayar, A. (2011). *Can şenliği*. Ötüken Yayıncılık.
- Sayar, A. (2014). *El eli yur el de yüzü*. Ötüken Yayıncılık.
- Sayar, A. (2015). *Yılıkı atı*. Ötüken Yayıncılık.
- Şahin, C. (2000). *Coğrafyaya giriş*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Taş, B. (2021). Coğrafya penceresinden dil ve edebiyat. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 91-101.
- Uğur, A. (1995). Müzik coğrafyası: Türkülerdeki coğrafya. *Bilig*, (74), 239-260.

